

Shri Raghunath Temple MSS. Library,
JAMMU

No. 8896

Title प्रगति वैमिकी-प्रथमः

Author X

Extent २६ Age २

Subject सूच्य पद्धतिः

✓
मृगिष्टोमिकी पयस्या

धध१७

4417
= 26
F.

तंत्रमस्य

मातापितास्वरूपं पुस्तकं
 जगत्त्रिजगत्स्य पठनार्थं

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ ज्योतिष्टोमे प्रथमप्रयोगे मातरः श्राद्धं । द्विपुरुषा सोम पीथिनः पूर्वस्मिन् यजनी
 ये प्रणीतादिदं डकोच्चारितवर्जं ऐं शानः पशुः । अन्वाहार्यदक्षिणः जागावदाननियमः । खादिरो यूपः ।
 नश्येता न्युमुहूर्तमिति शेषः । रुचिग्वरणं अर्घ्यः । अर्घ्यपरावः । अवित्रं शिदेशो देवयजनजोषणं ।
 विमितकरणं । परिवृतकरणं । समारोपः । उदवसानं । शाखास्तं नग्रहणं । संवत्सरं चातुष्प्राश्यप
 क्षे लोकि कारणि पाणिः । सोमनिधानं वा । मंथनं । गतश्रीपक्षे अत्यक्ष एवाग्रयः । अतो न समारोपः । सर्वा
 र्थसाधारणा न् । सोमाधानं चेत्तु द्विपुरुष सोम पीथिनो ज्योतिष्टोमप्राशनं एवाधानं । विहरणं । ऋत्विग्
 पदेशः । अस्मिन्नवर्षे यूपपाङ्गुतिकेचिदिच्छंति । तदयुक्तं । नायं प्राक्शब्दो दीक्षाविषयः किं न हि यूपविष
 यः । यूपं वृक्षचैस्मव्यर्चा नुहोतीति श्रुतेः । एकदीक्षापक्षे दंडो छुयणांते यूपपाङ्गुतिः । सोमायान्नोपहारः । इ
 शारानं वा । अस्तु दीक्षा । तत्रोदङ्गं न स्थापनं । उदपात्रं स्थापनं । उत्तरपरिवृते उपतिष्ठति नापिते । न स्वनि
 हंतनं । गोदानवितारणं । उदनं । ऋशतरुणां तर्पणं । सुरेणानि निधानं । छेदनं । उदपात्रे स नं । एवं तू
 ह्मीमुत्तरं । नापितायस्सुरप्रदानं । तेन के शस्म श्रवणं । स्नानं । उत्तरश्रवार्क उक्क्रमणं । प्रतिप्रस्थातुः पक्षे सो

मशोधनश्रैषः। शोधनं। अन्कक्षणां वा। तत्र न श्रैषः। अमौत्रधौतस्य वापरिधानं। विचितकेशता प्रसारि
तदशताचसर्वेषां। समाचारपरिश्रादमुत्तरीये। एवमपरस्मिन्परिवृते नखनिर्हंतनादिप्रतिप्रस्थाता प्रपादनात्
पत्नीकृष्णविपनपक्षेवितारणादिप्रपादनांतं॥७॥ दीक्षणीयायामग्न्याधानादौ विशेषः। अस्मव
रणाभावः सर्वत्र। दक्षिणायाश्च। आग्नावैष्मवस्यैकादशकपाक्षानि। चरुपक्षे चरोरुपकल्पनं। कणां
तेच निर्द्देशः। वेदयोत्रविमोकांते शालांश्चैवैकशस्तरणं। तत्र स्तुतस्य नवनीतिनाभ्यंजनं। अस्यां नवेद्यालंन
जनं। त्रैलोक्यदंजनेन। तदभावेन्येन॥७॥ अत्रापवित्रैः पावनं। वाचनं। अंगुल्यंचनं। मुष्टिकरणं। स्वाहे
त्कृत्वा वाग्यमनं। अंगुष्ठयोस्तत्सहितयोरुत्सर्गः। प्रवेशनमाहवनीयमपरेण। कृष्णीअभ्यंजनाद्ये
वं प्रतिप्रस्थातापत्नीगार्हपत्यमपरेण वा प्रवेशनं। अथ द्रवणहोमः। दीक्षणीयाशेषसमाप्तिः॥॥ आ
हवनीयंदक्षिणेन कृष्णाजिनास्तरणं। यजमानस्य पश्चादासनं। शुक्लकृष्णसंधेशालंजनं। दक्षिणाजानु
नारोहणं। तेनासनं। मेखलाबंधनं। नीविकरणं। शिरःप्रोर्णनं। कृष्णविषाणाबंधनं। तथा अत्र उपर्यु
पस्पर्शनं। नूमाबुद्धेखनं॥॥ दंडप्रदानं। उष्ट्रयणं। अथ तोमोचनंदक्षिणतः। एवं युगपत्प्रतिप्रस्था

वाचस्पति
प्र० ४०

स्था

रु

2

च३

तामन्त्रीकृष्णीमेखलाद्यध्वेखनांतं। कृष्णाजिनादिचेदं उतं। मेखलानंतरं पसेयोक्ते एषत्रीसन्वहनं। शि
 रसिजातं त्रैपयैर्यायमेकपर्यायं वा। पृथुमुखोयस्तियवृक्षत्रां कः कंदूयनार्थः। इहवायुष्टिकर एवाग्य
 मने। प्रतिप्रस्तुतुं। द्वादशैषः। एकदीक्षापसे उद्वादनृषैषां तेषु पाङ्कतिः। सप्तचतुष्टयस्याहरणं।
 सप्तान्तेवाग्निमधित्वायुपाङ्कतिं जुहोति। संस्कारस्तु गार्हपत्या देवादीक्षा त्रित्वपसे द्वादशादीक्षापसे
 च यस्मिन्नेवाहनी छतितस्मिन् न ह निव्रतकरणं तेषु पाङ्कतिः। आस्तमया द्वाग्यमने। अस्तमिते वाग्वि
 सर्गत्रैषः। व्रतकरणत्रैषो यजमानस्य। गार्हपत्येति व्रतकरणमध्यर्षीः। वाग्विसर्जनं यजमानस्य।
 व्रतधुग्दोहनं। दीक्षितस्य गार्हपत्ये धिश्चयणं। पत्नीसक्तस्य दक्षिणाग्नौ। सत्रियस्य यवागूः। वैश्वस्या
 मिक्षा। तद्भूतयोश्चोपादानमिति तद्दोषणा। मेहतः कृष्णविषाणया लोष्टस्यादानं। मेहनं। स्मृतिशुद्ध
 स्य लोष्टमोचनं। स्वपतो मंत्रवचनं। अपररात्रे व्रतदानं। मंत्रप्रवक्तुमाचम्य व्रतनक्षत्रं यथोक्तं। आवस्य
 नाभ्यां लंननं। पत्न्यास्तात्रे व्रतनक्षत्रं मंत्रवर्जं। प्रातर्विबुधैर्वाचनं। अनुदिते वाग्बंधत्रैषः। उदिते वाग्वि
 सर्गत्रैषः। व्रतकारणत्रैषः। व्रतकरणं। वाग्विसर्जनं। एवं यथोक्तैर्यमनियमैरेकादीक्षा तिस्रो दीक्षा

२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri.
 व्रतकरणत्रैषप्रेषार्थं पोरानंतर्यन्यापादपंक्रमः। वाग्विसर्गत्रैषप्रेषार्थं पोर्यवधानं तु प्रैतं।

द्वादशापरिमितावादीक्षा प्रथमाया मुपसदि त्रिस्तनमेकस्तनं वा ब्रतकरणं ॥ ॥ प्रायणीयायां वाचस्प-
 निषेधादौ विशेषः । आहवनीयस्यैव परिस्तरणं । अदित्यै च रुः । कपाक्षोपवेषोद्धरणपात्री दक्षिणां तर्ही-
 नकटक्षणापात्रकर्मापवर्गनावः । उपकल्पनीयेषु च रुमेक्षणे अधिके । आज्यभागान्ने श्रवाया आप्यायत-
 श्यतुर्गृहीतिन पथ्यास्वस्त्यादियागाः । ततो दितियागः । पथ्यास्वस्त्यादि शर्वकं व्यहनं । शश्वं नाप्रायणीया परि-
 धिप्रक्षेपः । संस्त्रवाङ्कृतिः । धुरिनिधानं । वेदविमोकः । पक्षे योक्तस्य च । आवेदेः स्तरणान्ते ॥ उपरवदेशो-
 प्रतिप्रस्तानुर्यथोक्ते चर्मणि सोमनि वपनं । दक्षिणातो ब्राह्मणाष्टं सिन उपवेशनं । पुरस्तादुदङ्मनस्य स्था-
 पनं । सोमविक्रयिणे विचपनं । शालाद्वारापिधानं । ध्रौवस्य जुह्वां चतुर्विग्रहणं । बर्हिस्त्रणे न हिरण्यं-
 बध्नावधानं । ऋरसीति होमः । हिरण्योद्धरणं । वेधां तृणनिधानं । सूत्रेण हिरण्यस्य बन्धनं । पक्षे बर्हि-
 होमः । प्राणीता विमोकः । राक्षसभागः । भागावेक्षणं । नागप्राशनं । ब्रतग्रहणं नावः । सर्वत्र च रुमेक्षणं
 बर्हिषां निधानं । सत्वे पश्चरुः प्रसृष्टं मेक्षणं । चरुप्रक्षालनपक्षे स्वकाले बर्हिषः प्रहरणं । अन्ते
 मेक्षणस्य च । क्षणाङ्कतिवदान्यं संस्कृत्य चतुर्गृहीतग्रहणं । अन्वारं न प्रेषः । अन्वारं न एणं । शालाद्वारापा-

सोमोपनहनाध्वकृत्वाहरणपत्तिविरोधात्प्रतिप्रस्थातृक
 निप्रस्थातृरिति तद्वत्तद्वत्पुत्रोऽदृष्टप्रसंगो न तस्मादध्वकृत्कसोमोपनहनाहरणपत्तिविरोधः
 प्रत्याहः प्रतिप्रस्थातृरिति ॥

वरणं निष्क्रमणं । द्वारंदसिलेन अरज्जुवक्ष्याः सोमक्रयण्याः स्थापनं । तदनिमंत्रणं । उदं ग्रीयमानाया
 अनुगमने । प्रतिप्रस्थातृश्च । उनयोर्मंत्रवचनं । षडूयदान्यतिकम्पसद्यमं पर्युपवेशनं । तत्र हिरण्य
 निधानं । होमः । स्पेनपदपरिलेशः । हिरण्योद्धरणं । स्थाप्यां पदनिधानं । पदे उदकासेकः । यजमानाय
 पदसमर्पणं । यजमानस्य । ग्रहणं । अध्वर्योरात्मात्वेन न । उदकोपस्पर्शनि । पत्र्याः पदपांशुसमर्पणम
 ध्वर्योः । नेष्टुः पत्रीवाचनं । सोमक्रयण्या समीक्ष्यमाणायावाचनं । पालिप्रक्षालनं । हिरण्यवेधनं । इहवा
 सोमनिवपनं ॥ ॥ सोमोपनहनादिष्वेव त्रयमध्वर्योः । प्रतिप्रस्थातृसोमोपनहनं । प्रेषाणावः । सो
 मोपनहनादीनामाहरणं । अध्वर्योर्यजमानस्य वा सोमोपनहनहरणं । सोमपर्याणहनोष्मीषयो
 हरणं । प्रतिप्रस्थातृः । गच्छतोवाचनं । प्रादुःपविश्यसोमात्वेन न । न विचिनोत्यतः । तणकाष्टापासनं वा ।
 सोमोपनहनास्तरणं । तत्र सोममानं । संगृह्यांतानुष्मीषेणबंधनं । मध्ये गुल्याविवरणं । विक्रयिणे समर्प
 णं । सोमविक्रयिन् क्रय्यस्ते सोमो राजा इति प्रेषः । क्रय्य इति प्रतिप्रेषः । तंवैत इत्यध्वर्युः । क्रीणीहीति
 सोमविक्रयी । कलयेत्यध्वर्युः । न्तयोवा अत इति सोमविक्रयी । न्तयेवान् इत्यध्वर्युः । एवं शफेनेपदा

ईनगवाते क्रीणामीत्यंते क्रीतः सोमो राजेति सोमविक्रयी ॥ चंद्रं तद्रूपधर्युः ॥ हिरण्यमास्न न खेति श्रेष्ठः ॥
 आलञ्जवाचनं ॥ सोमविक्रयिणो हिरण्येनाजिकं पनं ॥ यजमानसंस्तनस्य निधानं ॥ सोमविक्रयिणे हि
 रण्यादानं ॥ अजातं न श्रेष्ठः ॥ आलञ्जवाचनं ॥ सव्येनाजां प्रयच्छतः ॥ दक्षिणेन सोमस्य हरणं ॥ यजमान उत्थानं स्थो ३
 वादी सितो रौदक्षिणे सोमनिधानं ॥ स्वानत्राजेति यजमानस्य जपः ॥ शिरसो पोएवने पश्चाच्च ॥ सोमविक्रयि
 णो हिरण्यं सहस्राष्टिद्यष्टतावरत्राकांडे नाहंति वा ॥ ॥ परिमाणं इति वाचनं ॥ उत्थानं ॥ शिरसि सोमं
 कृत्वा तर्ह्यपाणिं अनः प्रतिगमनं यथोक्तं ॥ वाचनादि याजमानं ॥ अनसि कृत्वा जिनास्तरणं ॥ तत्र सोमनिधा
 नं ॥ सोममास्न न खेति श्रेष्ठः ॥ आलञ्जवाचनं ॥ सोमपर्यागाहनेन परिततनं ॥ पुरस्तात् कृत्वा जिनासंजनं ॥ एक
 पक्षे ग्रीवा अवहृत्या संजनं ॥ अनडुघोजनं ॥ सुब्रह्मण्यस्य प्राजनं ॥ पश्चात्परिगमनं ॥ अपातं ब्रह्मणं ॥ सोमाप
 क्रीयो तोनुवाचनं ॥ पर्युह्यमाणायैति वा ॥ दीक्षितस्य सोमास्न नं ॥ त्रिरुक्तायां प्रागमनं ॥ दक्षिणावर्त्तनं ॥
 शालांगच्छतो नद्रो मइति वाचनं ॥ सुब्रह्मण्याह्वानं ॥ शालां प्रवेष्ट्वा प्रतिप्रस्थाता पश्चिमादाय तिष्ठति ॥ आह
 वनीयोऽमुकमाहृत्यैके ॥ पश्चात्तं न श्रेष्ठः ॥ आलञ्जवाचनं ॥ चरति पशो वाचनमात्रं ॥ शालासमीपे अनः संस्था

पनं। उपस्तननं। शम्पोद्धरणं। आसंधाहरणं चतुर्णामपि। तदनिमर्शनं। कृष्माजिनास्तरणं। तत्र सोमनिधानं।
 दीक्षितस्य संचरेण शास्त्राप्रवेशनं। वाचनं। आहवनीयं। दक्षिणेन स्थापनं। उदपात्रोपनिनयनं वा। आति
 थ्ये वाचस्पतिप्रेषादिद्रुडांते विशेषः। गार्हपत्यवर्जं परिस्तरणं। कपालानि नवपक्षे योजनं। कार्मर्यमयाः परि
 धयः। ऐसव्योविष्टुतीदक्षिणाद्व्यादेश्चानावः। उपकल्पनीयानि। इध्माश्च वास्तवस्तरोपसन्नद्वंद्वहिः। म
 दंतीपात्रद्वयं। मंथनचतुष्टयं। व्रतपात्रं। समिद्धयं। उदकं। हिरण्यं। पत्न्यन्वारखेत्रं। क्षिपादानादि सा
 दनांतं। देवस्य त्वेस्य त्वाशाष्टं केचिन्नेच्छन्ति। तदयुक्तं। न हित्वा शोचोत्रविरुध्यते। येन त्वाशाष्टस्यात्रापन
 यः क्रियते। वाचनिकोयं मंत्रसमुच्चयः। यादृश एव समाभाय पाठकमस्तादृश एव प्रयोक्तव्यः। देवस्य
 त्वासवितुः प्रसवे श्विनोर्बाहुज्यां हस्तान्यां। अग्नेस्तनूरसि विष्मवेत्वा जुष्टं गृह्णामीति। एवं द्विती
 यतृतीययोः प्रयोगः। चतुर्थपंचमयोः विशेषः। त्रिपेनायत्वासोममृते विष्मवेत्वा गृह्णामीति। अग्नयेत्वा रा
 यस्योषदे विष्मवेत्वा गृह्णामीति। सादनांतं। एकविंशुक्तेवानुहिय हणं सादनांतं। उपसर्जनीरधिश्रित्य
 मदंतीश्च व्रतवदधर्युः प्रोहणं। पक्षे पत्नी सन्नहनं। चतुर्गृहीतानाज्यानि। आसाद्याज्यान्मानं ननांतं मंथ

ते

नंशकलाशानादिहोमांतं वैष्मवोयागः । उल्मुकोद्गहनसमित्यरिषण संचराभ्युक्षणाभ्यनुयाजार्थत्वा
 न्नक्रियंते । पवित्रप्रतिपत्यंते ध्रौवाभ्यस्यव्रतप्रदाने प्रतिपुरुषे ग्रहणं । दक्षिणस्यां वेदिश्रोण्यां निधा
 नं । सयजमानानामवमर्शनं ॥ ॥ पत्यंग्यमृन्मयेनापिधायनिधानं । यजमानस्याहवनीये समिदाधानं ।
 मंदंत्युपस्पर्शनं । मुखे मेघलस्य गाढतरकरणं । आधर्विजां यजमानस्य प्रतिप्रस्तुतानुश्रवाणि प्रक्षालनं ।
 हिरण्यबंधनं । मंदंत्युपस्पर्शनं । सोमाप्यायनं । प्रस्तरे निद्रकनागपरिहरणं । अग्निसम्मार्गं वैषोऽग्निसेमा
 र्गः । अह्रनं । अभ्युक्षणं । जुह्वापरिध्वंजनं । इहवातानूनाद्यादिनिद्रवतं । सूक्तवाक्येषु । प्रस्तारादानं ।
 अंजनं । परिधिविधृत्योरादानं । अग्नीन्मदंत्यापाइतिषेधः । मदनीतिप्रतिषेधः । नीचैर्हरणं । तानिरे
 हीतिवदतोऽध्याहवनीयं हरणं । प्रस्तरस्याभ्युक्षणं । अग्नीधेः समर्पणं । आत्माक्षेत्रः उदकोपस्पर्श
 नं । संस्त्रवाङ्गतिः । धुरिनिधानं । पिष्टलेपाङ्गतिः । वेदविमोकः । पक्षेयोक्तस्य । आवेदे स्तरणं । प्रणिता
 विमोकः । राक्षसनागः । नरगावेक्षणं । नागप्राशनं । सुब्रह्मण्याप्रेषः ॥ ॥ सप्रवर्ग्ये इहप्रवर्ग्यः । तत्रदीक्षा
 सुमहावीरकरणं । अंतःपात्यदेशे मृदादिनिधानं । अन्नादानं । सव्येकत्वादक्षिणेनालम्बनपः । सव्येन

दक्षिणेन च सान्निष्ठा मृदादानं । कृष्णाजिने अग्निनिधानमुत्तरतः । वल्मीकपौ वेदानं । कृष्णाजिने निधानं
 मुत्तरतः संसृष्टस्या एवं वराहविहतं । प्रतीकान् । अजापयः । गवेधुकास्तृष्णी । संसृष्टानि मन्त्रानि प्रत्येकं ।
 कृष्णाजिनं परिगृह्योत्तरतः परिवृत्तगमनं । उद्धृतावोक्षिते निधानं । संनारसंसर्गः । मृदादानं । महारवीर
 करणं । निष्ठितानि मन्त्रानि । आदानमेके एवं प्रतिमंत्रमुत्तरौपि न्यूनकरणौ हि एकपात्रयोश्च । उपशया
 निधानं । गवेधुकानिः श्लक्ष्णकरणं । अथवा कृताक्षुपनं । दक्षिणाभ्यग्नीना दीपनं । निर्मथ्येन वा । दिवा
 पाकः । दिवैवोद्धपनं । अजापयसावसेकः । प्रवर्ग्यवरणे द्वाशः । पिधानं । शान्तिकरणं । पत्न्यदर्शनं । अन
 नृक्किनिश्च । गार्हपत्यं पूर्वणकुशास्तरणं । तत्र पात्रासादनं द्वंद्वं । उपयमन्यादि । अर्थवृत्तिपात्री पवित्रछे
 दनानि । प्रोक्षणीपात्रं । पवित्रे उदकं । आज्यस्त्रात्री । आज्यं क्षेप्यपात्री उपसर्जनीपात्रं उदकं पिष्टानि तृष्णीप
 वित्रछेदनं । प्रोक्षणी संस्कारः । उद्यमनं । उल्लानं । असन्नप्रवरिष्यामरतिशेषः । होतरनिष्ठु । हिस्तीतः
 सामानि गायेति च प्रैषौ । ब्रह्मानुज्ञातस्य महावीरप्रोक्षणं । परिधर्मस्य च तृष्णी । पूर्वद्वारेण स्थणामस्य
 निर्हरणं । दक्षिणतो होतुः संदर्शने निखननं । गार्हपत्याहवनीया उत्तरेण खरयो निर्वापः । दक्षिणतो

५
 ३

नुत्तिष्कच्छिष्टखरः। गार्हपत्यखरेचयंच नृसंस्काराः। आहवनीयखरेत्रयः संस्काराः। उच्चिरव्यो ह
 त्यान्कक्षेणं। उच्चिष्टखरेच। आहवनीयं पूर्वेषां संदीहरणं। दक्षिणतः स्थापनप्राच्याः। तत्र कृष्णा
 जिनास्तरणं। अन्त्यपशययोर्निधानं। महावीरयोश्चेनिधानं। छादनं वा। स्त्रुणामदृष निरवनना
 धेवमते प्रतिप्रस्तुतु। स्रुणां कृतिवत्संस्तुत्याज्यभ्रजंतीत्यच्यमाने महावीराजनं। रजतरातमान
 स्यखरे उपग्रहणं। श्रुक्रं गायेति श्रैषः। पत्नीशिरसः पौर्णवेनं। स७ सीदस्येत्यच्यमाने मुंजप्रलवा
 नां द्विगुणानां प्रदीक्षानां प्रतिदिशोखरेकरणं। तेषु महावीरस्याज्यवतो निधानं। अनाधृष्टेति वा
 चनं। प्रतिदिशं वा यजमानस्यैव दक्षिणत उत्तानयाणिकरणं। आदेशनिधानं चोत्तरतः। धृष्टिभ्यां
 नस्मना परिकिरणं। अंगारैश्च। विकंकतशकलैः परिश्रयणं। सुवर्णशतमानेनापिधानं। चंद्रं
 गायेति श्रैषः। धवित्रैरुपवाजनं। एकं प्रतिप्रस्तु। त्रैसमर्पयति। द्वितीयमग्नीधे। स्वयमन्यत्र। धृ
 मस्य तन्वो गायेति श्रैषः। ध्रुवनां अपसव्यत्रिः परिगमनं। प्रदक्षिणं च। पक्षेद्वतरथावृत्तिः। अर्चिषि
 प्राप्ते सुवर्णसमानस्य निधानं। आज्येन प्रतिप्रवणं स्त्रुवेण महावीरपरिवेकः। सौदिएकरणं।

प्रतिप्रस्थातुः। तृष्णीपदार्थाः। क्षर्पाग्निहोत्रहवणपादायपिष्टचतुर्मुष्टिद्वयग्रहणं। प्रोक्षणं केचि
 दिच्छन्ति। तदयुक्तं। उपधायकपाले अंगारैरन्तर्ग्रहणं। उपसर्जन्यधिश्चयणं। पात्र्यापिष्टप्रक्षेपः।
 उपसर्जन्या नयनं। संयवनं पिंडबंधनं। अधिश्चयणं। प्रथनं। अद्भिरनिमर्शनं। पात्र्यंगुलिप्रक्षा
 स्ननं। पर्याग्निकरणं। श्रपणं। आलननं। श्रुतानिवासः। ईडेद्यावापृथिवीत्युच्यमाने परिधि परि
 धानं। रोहिण्यहवण्योरुपस्तरणं। तत्रस्थानिधारः। उदगुद्वासनं। कपालांजनं। उद्वासनं। आ
 हवनीयदक्षिणोत्तरयोरासादनं। प्राणदानं केचिदिच्छन्ति। तदयुक्तं। क्षर्पाग्निहोत्रहवण्योरादा
 नादिरौहिण्योरासादनांतं प्रतिप्रस्थातुः। अन्नस्वामीमित्युच्यमाने रुचितोद्यम इत्याहोपोति
 ष्टनं। अकृतचेत्परिक्रमणं। इतरथावृत्तिः। इह परिक्रमणपक्षे तत्रापीतरथावृत्तिः। गर्जदेवाना
 मित्युपस्थानं षड्विजं। पत्नीशिशोपो एविनं। महावीरमीक्षमाणायानुवाचनं। रोहिण्यहोमः।
 रज्जुसंदानादानां गार्हपत्यमपरेण गच्छतो गोशृङ्गानं। धेनुगायेति श्रेष्ठः। गविपात्रां विमोक्तः। स्थूणा
 यांबंधनं। वत्सोत्सर्जनं। संदानं। वत्सोन्नयनं। पिच्यनेदोहनां विप्रुषो निमंत्रणं। स्नानालननं। एवं प्र

तिप्रस्थाताजांमसृषेत्तुलसीसदानोन्नयनवर्जं। पयोगायेतिप्रैषः। उन्निष्ठब्रह्मणस्यनद्रव्यच्यमानउत्थानं।
 उपद्रवपयसेत्युच्यमानेगमनं। परीक्षासयोरादानं। वसिष्ठशकौगायेतिप्रैषः। महावीरग्रहणं। उद्यमनं।
 मंजुवेदेनोपमार्जनं। उपयमन्योपग्रहणं। अजापयसावसेकः। शान्तेगोःपयोवनपनं। प्रैतुब्रह्मणस्य
 तिरित्युच्यमानेआहवनीयंगच्छतोवातनामजपः। उपयमन्याधर्मआसेकः। स्वाहाधर्मःपित्ररतिजपः।
 अतिक्रमणं। आश्रावणं। प्रत्याश्रावणं। अश्विनोधर्मस्ययजेतिप्रैषः। विश्वाआशाइतिहोमः। दिविधाइ
 तित्रिरुत्तं पनं। स्वाहाग्रयद्रव्यनुवषट्कतोहोमः। अश्विनाधर्मेतिब्रह्मानुमंत्रणं। अपानामितियजमा
 नस्यानुमंत्रणं। इषेपित्वस्वेत्यधयोः। पितृमानानुमंत्रणं। उन्नगईष्टेवीष्टेउत्क्रमणं। खरमहावीरक
 रणं। धर्मेन्यज्यन्यंज्यविकंकनशकलैर्होमः। प्रतिहोमंप्रथमेपरिधौशकलोपश्रयणं। चतुर्थस्याहु
 तस्यवर्हिष्कपग्रहणं। सप्तमंसर्वलोपाक्तंप्रतिप्रस्थात्रेदक्षिणेक्षमाणःप्रयच्छति। सत्रास्नायाउत्तर
 तउदंक्षिरस्यति। उपयमन्याधर्मासेकः। रौहिणहोमः। उपश्रितप्रहरणं। उपयमन्याअल्पस्यहोमो
 वहोश्चशेषणं। शेषस्यवाजिनवत्सोपहवन्नक्षणं। उच्छिष्टस्वरेउपयमनीप्रक्षालनं। निधानं।

इहवोपश्रितप्रहरणं। शांतिकरणं। स० साधमानायानुवाचनं। सूयवसाद्गवतीत्यचमानेधेनवे
 यवसोदकदानं वा। पात्राणामासंधांकरणं। अपरेत्रशांतिमिच्छंति॥ उपसदिवाचस्पतिश्रेष्ठः। मदं
 नीत्यः। अणीताप्रणयनं। आहवनीयपरिस्तरणं। पात्रासादनं। अग्निहोत्रहवणीवर्जः। पवित्र
 छेदनानि पवित्रे। आज्यसुखाली ऊराशुष्टिः। अंतर्हनिनृणं। पक्षे योक्तं। स्रवो जुहु रूपनृत्तं। संन
 हनावछादनादि। आतिथ्यपरिधयः विधत्तौ च। आज्यं होतृषदनं। उपकल्पनीयानि एकादशो
 धमकाष्ठानि। एकवृत्तस्तरणार्थवर्हिः। उपसदर्थमाज्यं। वाग्यमनं पवित्रकरणं। प्रोक्षणी संस्कारः।
 पात्रप्रोक्षणं असंचरप्रोक्षणीनिधानं। वाग्विसर्गः सुखायाः श्रेषाभावः संमार्गस्याभावः। आज्यनिर्वा
 पो देवबंधः। आज्याधिश्चयणं पर्यग्निकरणं। उदकोपस्पर्शनं। सतृणवज्रादानं। स्तंबयजुषिबर्हिषः
 प्रच्छेदेन हरणं। पूर्वपरिग्रहः। उत्तरपरिग्रहः। प्रोक्षणीर्मदंतीरिति च श्रेष्ठः। सुचो समृद्धीति विशेषः।
 स्पेधमबर्हिषांसादनं। सुकसंमार्गः। पक्षे पत्नी सन्नहने। आज्योद्वासनादि आत्मात्वेनानांते विशेषः। जु
 ह्वामष्टहीतं चतुर्हीतमुपनृतिविपरितनं वा। बर्हिरसि स्क्रय्मांत्वेति बर्हिः प्रोक्षणं। एकवृत्तस्तरणं।

नोभ्युकोऽह्नं। होतृषदनकरणं। सामिधेनीश्रैषः। नवमेनवज्ज्रेणेति। आहवनीयोपवाजनं। सर्वाधारः।
 अग्निसमार्गश्रैषः। अग्निसमार्गः। आश्रावसीदहोतरितिश्रैषः। प्रसूतस्यसूचौगृहीत्वानिःक्रामतोनु
 वाचनं। अग्नयेचतुर्गृहीतेनयागः। समानीयसोमाय। अष्टगृहीतं चेदर्थेन। विष्मवेसमानयमानोनुवा
 चयति। यागः। सूक्तसादनं। सोमाप्यायनमातिथ्यवन्निद्रवांतं। सूक्तवाकश्रैषः। प्रसूतसादानं। अंजनं। सं
 स्क्रुत्याज्यंस्क्रवेणोपसङ्गोमः। परिधिविधृत्योसादानं। अग्नीन्मंदंत्यापाइतिश्रैषः। मंदंतीतिप्रतिश्रैषोग्नीधः।
 नीचेर्हरणं। तानिरेहीतिवदतोध्यध्याहवनीयंहरणं। मंदंत्कदकेनाभ्युक्ष्णं। अग्नीधेसमर्प्यणं। आत्मानं
 नः। उदकोपस्पर्शनं। संस्त्रवाङ्गतिः। देशोनिधानंक्षेत्रं। वेदविमोकः। पक्षयोक्तस्य। आवेदेस्तरणं। एकवृ
 द्बर्हिर्होमः। प्रणीताविमोकः। सुब्रह्मण्याश्रैषः। अपराङ्मेतान्नप्रमिश्रं व्रतप्रदानं। प्रवर्त्यः शांत्यादिशां
 त्यंतः। अयःशयैवोपसदाङ्गतिः। अनस्तमिते। वाग्वंधश्रैषः। अस्तमितेवाग्विसर्गश्रैषः। व्रतकरणश्रैषः।
 व्रतकरणंविस्तनमेकस्तनेवा। वाग्विसर्गः। मेहनस्वपनेश्वरवत्। अपराश्रेव्रतप्रदानंयथोक्तं। प्रातर्विबु
 धवाचनं। अउदितेवाग्वंधश्रैषः। उदितेवाग्विसर्गश्रैषः। व्रतकरणश्रैषः। व्रतकरणंविस्तनं। वाग्विसर्जनं।

प्रवर्ग्येपसदौ । रजः शया उपसदाङ्कति । वेदिमानं । तत्र रात्रा द्वार्ययोर्मध्यात् पुरस्तात् त्रिषु प्रक्रमे षु अ
 धर्यु सक्तेषु त्रां ऊ निखननं । प्रणीता प्रणयनं केचिदिच्छंति नेति घोषणा पंचकासादनं । दशागले अ
 ग्निहोत्र हवणीवज्रः । अर्धवति पवित्रछेदनानि । पवित्रे वेदितृणं । उपकल्पनीयानि । रज्जुः त्रां ऊः शम्पा
 अग्निः पुरीषाहरणं । उदकं । सिकता छादना प्रोक्ष्यते ऽनेनेति उदकं । पवित्रकरणं । प्रोक्षणी संस्कारः ।
 वज्रांतर्द्धनतृणयोः प्रोक्षणं । वेदिमानं । परिसमूहनं । उन्करकरणं । पृष्ठाकरणं । स्फादि छादनांत
 उपरवदेशात् स्तंबयजुर्हरणं । उत्तरांसदेवामपरेण त्रिषु प्रक्रमे षु अधर्यु सक्तेषु चात्वालमानेयथो
 क्तं वा । अपराह्वे व्रतप्रदानं । प्रवर्ग्येपसदौ । अनस्तमिते वाग्बंधप्रैषः । अस्तमिते वाग्विसर्गप्रैषः । व्रत
 करणप्रैषः । द्विस्तनं व्रतकरणं । वाग्विसर्गः । मेहनस्वपनेयथोक्ते । अपर रात्रे व्रतप्रदानं । प्रातर्विबुध
 वाचनं । अतुदिते वाग्बंधः प्रैषः । उदिते वाग्विसर्गप्रैषः । व्रतकरणमेकस्तनं त्रिस्तनं वा प्रवर्ग्ये वाग्विसर्गः ।
 सप्रवर्ग्ये प्रवर्ग्यः । उपसदेववान्यत्र । हविशायोपसदाङ्कतिः । अर्द्धव्रतप्रदानं । तत्र पुनः प्रवर्ग्येपसदौ ।
 सप्रवर्ग्ये प्रवर्ग्योत्सादनं । तत्रांतःपात्ये परिघर्म्यनिधानं । दक्षिणेन निहृत्योच्छिष्टस्वरस्य । आहवनीये

त्रींशत्ताकान्प्रदीप्यप्रदीप्यआग्नीध्रोमुखमात्रेधारणंकरोति । सर्णाङ्गुनिवत्संस्कृत्याज्यंचतुर्गृहीतेनहो
 मः । एवमेवनानिमात्रेतेनैवचतुर्गृहीतेनतृतीयं प्रास्यशालाकं उपविश्यहोमः । पत्नीमग्रतः कृत्वा निष्क्र
 मणं । सामप्रैषः । सामगानं । व्यधोपरिष्यंदेउत्तरवेदौवापरिषेकः । प्रहंजनीयनिधानादियथासूत्रंप्रव
 र्जने । उत्तरपर्वार्द्धक्रमणं । अनपेक्षमागमनं । समिदादानं । आहवनीयेआधानं । पत्न्यागार्हपत्ये समिदा
 धानं । शतमानादिदानं यथोक्तं । अग्निप्रणयनोपयमन्युपनिवपनांतं । हविर्क्षिनेप्रक्षाल्यतीर्थेनप्रवेश्य
 शास्त्रामग्निनआवर्त्यपृष्ठ्यामन्नितोद्धारन्त्यंतरयोः स्थापनं । महद्दक्षिणं । तयोः छदिः करणं पुरस्ताद रा
 घासंजनं । उछायीन्यांपरिवारणं । पश्चाच्छदिः करणं । पुरस्ताच्चसंस्कृत्याज्यंशालाद्वार्यंचतुर्गृहीतेनस
 मित्सर्वकोहोमः । पुनःशालाद्वार्यंसंस्कृत्याज्यंचतुर्गृहीतग्रहणं । दक्षिणस्यानसोदक्षिणेवर्त्मनिहिरण्यं
 निधायहोमः । दक्षिणेनद्वारेणपन्थानयनं । चतुर्गृहीतहोमः शेषंपत्नीपालिन्यांगृहीत्वासधुरांजनं । प्र
 तिप्रस्थातुः स्तकस्तृतीयग्रहणं । उत्तरस्यानसोदक्षिणेवर्त्मनिहिरण्यं निधायहोमः । पत्न्याश्चापरेणा

ग्रीनाहरणं। पूर्ववदक्षधुरांजनं। हविर्धानान्यां प्रवर्त्यमानास्यामनुवाचनं। त्रिरुक्तायामुद्धयेववर्जनं। वा
 चनं स्वर्जति चेद्वाचनं कात्वाङ्गतिश्च। पश्चादुत्तरवेदेः स्थापनं। नन्यस्तु निमंत्रणं। उत्तरेण परिक्रम्य द
 क्षिणस्योत्तरेण ननं। दक्षिणपूर्वकोणे स्तुणानि खननं। प्रतिप्रस्तुतुत्तरस्योपस्तंजनं। उत्तरपूर्व
 कोणे स्तुणानि खननं। दक्षिणापरे वा। पूर्वकोणोत्तरे वा। तत इतरतस्तुम्। पश्चात्पुनर्यतो द्वाये। म
 ध्यमं छदिरात्ननस्वेति श्रैषः। आलङ्घ्यवाचनं। एवं राद्याउष्ट्रायोश्च। द्वार्ययोः परिषीवणं। प्रथमं द
 क्षिणस्य तथा उत्तरस्य। एवमपरयोश्चायं संप्रदायः। केचिद्दक्षिणपूर्वादारन्य प्रादक्षिणेनेष्टंति।
 प्राग्वांशहविर्धानं। निष्ठातलंजनं। दक्षिणस्यानसोधः प्रउगस्याधस्तात् उपरखननं। तत्रान्यादानं।
 दक्षिणपूर्वस्य परिलेखः। तत उत्तरापरस्य। दक्षिणापरस्य। उत्तरपूर्वस्य। अथवा उत्तरापरं परिलिख्य
 दक्षिणपूर्वं दक्षिणापरं। उत्तरपूर्वं च। अथवा पूर्वदक्षिणादारन्य प्रादक्षिणं। सर्वपक्षेषु उत्तरपूर्वं त्वं
 प्रादेमात्रांस्तदनंतरांश्च। तथा परिलिखितं खननं। उत्किरणं च। वाङ्मात्रान्खात्वा प्रादक्षिणमुत्किरणं।
 अस्याया संज्ञेदनं। अशक्तौ सम्यक्पुरस्ताद्दर्जनं। उपरानवनमृशस्वेति श्रैषः यथमानस्य यथास्वातमव

मर्शनं। अथर्युयजमानयोयथोक्तं संमर्शनं। अवटप्रोक्षणं। अवनयनं। अवस्तरणं। उपरितनुञ्जराकर
 णं। प्रक्षाल्यथोक्तं धिषवणफलकोपधानं। पांशुनिःपर्षहणं। तयोश्चर्माधिषवणस्थापनं। तत्रपंच
 तत्रौदुंबरीमानं। अन्नादानाद्यवस्तरणोत्तं। उद्विमित्कृत्तयणं। इतानदतिमानं। सपवत्यर्षहणादि
 अद्विरुपसेकांते। अर्षदुंबरीमालनस्वेतिशेषः। आलक्ष्यवाचनं। संस्कृत्याज्यंस्कवेणविशारवेहोमः। अमि
 प्राप्तेः स्वाहाकारः। सर्वापरप्रमाणमध्ये अर्षदुंबरी। दक्षिणोत्तरस्यदृष्ट्या। वंशउदक्। मध्यमंछदिरारोप्य
 पश्चात्सर्वतश्चैवं। उत्तरतस्त्रिवर्गैपरिवारणं। धिष्मनिवापउदङ्मुखस्य। तत्रपरिसमूहनं। उपलेपन
 मुद्ग्रेखनमुद्गृत्यान्कक्षणं। अन्वारब्धेपुरीषनिपावः। हेस्तेनवज्रेणच। सिकताश्चोपरिसर्वत्र। अत्यशुखो
 होतृधिष्म्ये। दक्षिणाशुखोमार्जालीये। आहवनीयादीनामनुदेशउत्तरांतः॥ ॥ अग्नीषोमीयेवाचस्पति
 श्रेष्ठः। आहवनीयशास्त्राद्वार्यदक्षिणाग्नीनांपरिस्तरणं। पात्रासादनं। दशगणेअग्निहोत्रहवणीवज्र
 मासन्नमेव। शम्पादृषदुपलमासाद्यते। अर्थवतिपवित्रेविद्येतएव। आज्यस्थास्त्रीअग्निर्हृहन्। अन्यै
 षड्विःपरिवारकैः॥ द्वावर्षयोपरिष्ठावशां। आधिकारण॥ अग्निमर्शनचैव। आग्नीध्रकदरां -

रवणादनानि। अशामुष्टिः। शकटबर्हिः। पक्षे योक्तं। स्रुवो जुहूपन्तत्। सन्नहनावणादनानि अग्नीषोमीय
 सक्तानि। आतिथ्यपरिधयो विधृत्यौ च। होतृषदनमाज्यं वात्र पण्यौ। स्रुवं। उखा। असिवसाहो महव
 नी। प्राशिन्नहरणे। इडापात्री अंतर्धानकटस्थ। उपकल्पनीयानि। इध्माश्च वात्सप्रस्तरेण सन्नद्ध आतिथ्यं
 बर्हिः दधिपृषदाज्यपात्रं। स्रुक्षशाखा। स्रुपचतुष्टयं। पक्षे एकादश स्रुपचतुष्टयानीति विशेषः। यवाउ
 दकं अवटक्राः। अवटार्थं यमाज्यं। स्रुपांजनीयं च। मैत्रावरुणदंडः। त्रिगुणरशना। उपाकरणतृणं।
 मथनचतुष्टयं पक्षे। द्विगुणरशना। पशुंशमिता पक्षे परिप्राज्याजं। पान्नेजनी। हिरण्यशकलानि
 षट्। हृदयक्षला वन्तथानावः। प्रोक्षणः संस्कृता एव। वाग्यमनं। पात्रप्रोक्षणं। असेचरे प्रोक्षणीनि
 धानं। वाग्विसर्गः। कुक्कुटाहननं। आज्यनिर्वापो वेदबंधः। वेदिस्वननं। उत्तरपरिग्रहः। अंतःपात्यसंलग्न
 मनुमार्जनं। बर्हिरंतप्रेषः। प्रोक्षणाः सादनं। पाण्योरवनेजनं। इध्माशकटबर्हिषश्चासादनं। इध्मप्रो
 क्षणं। वेदिप्रोक्षणं। वशापक्षे शकटबर्हिषिवर्हिरसित्वानुष्टं प्रोक्षामीति। पयस्यापक्षे बर्हिरसि स्रुव्या
 न्वेति। सत्रोषोस्रुवावसेकः। इध्मनिधानं। अपराह्णे प्रस्तरवर्जं वेदिस्तरणं। प्रवर्ग्ये सादनपयः शोषे

यत्पूर्वं बहिरंतं त्रेष्यतीति तथ कट बहिरिति प्रायेण ॥
इदं तु अग्निषोमीय बहिरिति ॥ ३

एसाई व्रत प्रदानं । आखा छेदनं । सन्नमनं । इंद्राय सरस्वति वने नागमिति त्रयाणां षट् वर्गाणामपाकरणं ।
सप्रवर्ग्यप्रथमस्यानंतरं इंद्राय नागमिति चतुर्थस्योपाकरणं । उपवेशनिष्पत्तिः । पवित्रबंधनं । उद्धूहनं । सो-
मयमनीकस्येधस्याधिश्रयणं । आज्याधिश्रयणं । पर्याग्निकरणं । उदकोपस्पर्शनं । बहिरासादायस्कचोसमृ-
द्याज्येनोदेहीति शेषः । प्राक्षिकः पत्नीराहः । स्फोटकप्रहरणं । अंतःपात्यदेशो एव स्फुटबहिरासादनं । स्तव-
संमार्गः पाशुकः । पक्षे पत्नीसन्नहनं । आज्योद्वासनं । पच्यवेक्षणं । उपस्ते सोमं कृत्वा रात्रा द्वायमपरेण य-
जमानस्यासनं । पदविकिरणं । यथोक्तं वा । अंतःपात्यदेशो उत्पवनादि पाशुकाज्यग्रहणान्तं । धारणमाज्यानां
अपि व्रताश्चान्वारनं ते यजमानं । वाससा छेदनं ॥ ॥ पूर्णाङ्गतिवदाज्यसंस्कारः । एक गृहीतेन समिद्धर्जमिध-
मन्निहोमः । द्वितीयश्च । अग्नये प्रक्षिप्यमाणायानुवाचनं । सोमायेत्यादि वा । ग्रावादीनामादानं । गच्छतोवाचनं ।
अग्नीध्रे ग्रीनिधानं । तत्रैव होमः संस्कृता देवाज्यात् । ग्रावादिलुप्यने । उत्तरेण परिक्रमणं । आहवनीयमु-
त्तरेण आज्यसोमवर्जितानां निधानं । इध्मप्रोक्षणं । खरोत्रार्धप्रोक्षणं । पश्चादोत्तरवेदे । बहिरासादनं
स्त्र्यं त्वेति । सरोषो मृत्वावसेक । बहिरिर्विस्त्रंसनादि अनुपस्पर्शसमिदाधानान्तं । स्तीर्यमाणदेशस्य श्रो-

लोसन्नह ननिधानं एकवृत्तरणं देतेनंतरं क्षराखाः समिदाधानां तेनेनैव सर्वसंस्कृतेनाज्येन
 होमः आहवनीयेक्षणदिआत्मा लंननां तं पशुवन् दक्षिणेनसिह्मं कृष्णाजिनास्तरणं तत्राचारश्चस्य
 सोमस्यनिधानं यजमानस्यविस्तृज्योपस्थानं निष्क्रम्पाहवनीयेसमिदाधानं मदंतीरूपस्यत्रयांगुलीविसर्गः
 पत्यागार्हपत्येसमिदाधानं मदंतीरूपस्यत्रयांगुलीविसर्गः चात्वालेमदंतीकरणं अतोनामग्रहणानोजने
 क्रियते ॥ ब्रह्मनिवृत्तिः अतउर्ध्वं हविः शेषनक्षः ॥ ॥ अन्नादानादौविशेषः सूपैकादशिनीपक्षमध्यमे
 परिलिख्यव्यत्यासेनेतरैषांपदार्थानुसमयेनावटहोमानंतरवननं पांस्तद्वपनंचपदार्थः अंजनादिम
 ध्यमेसर्ववस्तुहनांतं इतरैषांजनादिचखालेक्षाणांतं अद्यपाक्षिकं कांडानुसमयेनवितष्टे अवटसंबंधा
 नावः सर्वेषांदक्षिणेनस्थानं अनुष्ठित्यवोत्तरं ततोदक्षिणेननिधानं वितृष्टस्यसंस्काराणामप्ययमेवव्या
 यः मध्यमेएवांतधावेपरिनियोगादिषुदेवतामात्रेविशेषः नश्येताशुमुहूर्तमिति नात्राज्यनागौच वपाया
 द्विरनिधारणं वपामार्जनांतेवसतीवरिग्रहणंनिधानांतं सुब्रह्मण्याशेषः येतामुत्रीयांतं तदाह्वानं
 ॥ ॥ पशुघुशोडाशोवाचस्यतिशेषः प्रणीताप्रणयनं पात्रासादनंक्षर्यानिहोत्रहवर्णीकपालानि।

कृष्माजिनोऽरुखलसुसलोपवेद्योपसर्जनीयान्नं। अवापुरोडाशयात्रीश्रुतावदानं। अथ धंष्ट्र एपा
 त्रं कर्मापवर्गं वेति। आह्यांतेऽस्मिन् च संसृष्टीति श्रैषः। तत्संमार्गः। श्रुतावदानपात्रोश्च। संमार्जनप्रा
 सनं। अवायामाज्यग्रहणं। आसादनं। पुरोडाशमासाद्य अवास्तवकमालंनः। यजप्रैषावाज्यनागौ।
 पृश्न पुरोडाशयागोनागपरिश्रहणान्तः। नात्र नागावदानानि। एकं समिष्टयजुः। नक्षत्रामन्त्रथः। ना
 पुराग्याहुतिः। कर्मापवर्गं तेऽस्मिन् क्रामतेति श्रैषः। शालाद्वार्यं मयरेणपत्न्यासनं। उत्तरवेदिमयरेण
 यजमानउपस्थे सोमं कृत्वा आस्ते। वसतीवरिपरिहरणं यथोक्तमाग्नीध्रियेनिधानान्तं। सोमं वा संशो
 सुब्रह्मणा श्रैषः। पैतापुत्रीयांतः। उपसृष्टादिपरिवाप्यादोहः। परित्तालनांतः। इंद्राय सरस्वति
 वनस्त्वाजागधः सोमेनातनन्मीति आतंचनं। दधिधमस्येन्द्रस्य वेति। पयस्यापाकरणमिंद्राय मित्रावरुण
 मरक्षणेति॥ ॥ सप्तमोऽध्यायः॥ ॥ अपराशत्रेरुत्विजां प्रबोधनं। अपामुपस्पर्शनं। वाचस्पतिश्रैषः।
 आहवनीशालाद्वार्यं दक्षिणेनोपवेशनं ब्रह्मणः। आहवनीयशालाद्वार्यं दक्षिणाग्नीनां परित्स्तरणं।
 अपराग्नीनां सर्वे चतुर्गृहीतं पूपाहुतिवदिति॥

पात्रासादनं। अग्निहोत्रहवणीवज्रः। शम्पादृषदुपलं। पवित्रछेदानानि पवित्रे आज्यस्तृप्तालीकृता
मुष्टिः पक्षे योक्तं। स्तुवादि अग्नीषोमीयवत्। क्रवासहितं। वोडरपतिरात्रयोः पाकवैषम्यात् वपाश्र
यणीश्लोखं निन्नं। रूपसंबद्धवर्जं उपकल्पनीयानि पशुवत्। पवित्रकरणादि आज्याधि श्रयणांतं।
पर्यग्निकरणं। प्रौक्षणी प्रैषः। पक्षे पत्नीरादः। स्फोदकप्रहरणं। नपाणोरवने जननं। पक्षे पत्नीसन्न
हनं। आग्नीध्रे उत्पन्नप्रत्युत्पन्ने। तत्रैव पाशुकमाज्यग्रहणं। धारणमाज्यानां। आज्याभ्यादाय
सौमं ग्रावादीनि च। आहवनीय इध्म प्रोक्षणादि। एतदेवेध्म प्रोक्षणं। खरोर्त्त राई स्पष्टा दुन्नरवेदे
र्वा प्रोक्षणं। सरोबो मूलावसेकः। स्तरणमग्नीषोमीयवत्। उदकोपस्पर्शनांतरे ईषांतरेणाई सोमोपाव
हरणं यजमानेत्यारध्ने यजमानस्यैव विसृज्योपस्तृपनं। शानतरनुवाकोपाकरणं। सुब्रह्मणा प्रैषः
पैतापुत्रीयांतः। तदाह्वानं। अध्वयोः स्वपनं वा। अग्नीधः सवनीयानि र्वपः। तत्रवाचस्पति प्रैषः। प्रणी
नाप्रणयने। पात्रासादनं। शर्पं। कर्परद्वादशानिकपालानि। कृष्माजिनोत्तरखलमुसलं। अनः। पात्री
चेदस्येवंशाखोपवेषः। उपसर्जनीपात्रं। दोहनचतुष्टयं। पात्रिपंचविला। वाजिननांडं। श्वतावदानं।

92

यवाः। पूर्णपात्रं। कर्मापवर्गाचेति। दधेः कथयकल्पनं। प्रोक्षणीः प्रोक्षणीः शर्पादानादिग्रहणं सादनांते।
 प्रणीतान्यः प्रोक्षणी संस्कारः। पात्रप्रोक्षणी। निःशेषकरणं। हस्माजिनादानादिनुषविप्रमोकोतं कं
 उनं कृत्वाहननवर्जं। चर्चकः। ऐंद्रस्य फलीकरणं। कपालोपधानं। नर्जनस्य च यथोक्तं। उपसर्जन्यधि
 श्रयणं। पेषणं। प्रोहणंते दोहः। ईक्षणादिपिंडबंधनांतं। पुरोडाशधानानां युगपदधिश्रयणं।
 पर्याग्निकरणं। श्रयणं। आलंजनं पुरोडाशस्य॥ शृते दधानयनंधानोद्दासनं। फलीकरणं। चर्चकः।
 पेषणादिसंयवनांतं। अनिवासनं। आस्थोदकदानं। तत्संबंधपात्रसंमार्गः। वेदाग्रस्थापनं॥ उन्नेतुः
 पात्रयोजनं यथोक्तं। षोडशीचेच्चतुःस्त्रक्तिरवादिरेपात्रं खरे एव। शानतरनुवाकसवनीनिर्वापपात्रयोज
 नानियुगपत्। अन्तदुषारुशान्यश्रुतिक्वच्यमाने पूर्णद्रुतिवत्संस्कृत्याज्यंचतुर्दहीनेन समित्सर्वकोहो
 मः। अपरंगृहीनो दग्धतोपद्व्यहोनरिति श्रैषः। मैत्रावरुणस्य च मसाधर्यवेहीति श्रैषः। नेष्टः प
 त्नीरुदानायेति श्रैषः। एकधनिन एतदिति श्रैषः। अग्नीचात्वालेव सतीव सरीणिः प्रत्युपतिष्ठासैहोत्तव
 मसेनचेति श्रैषः। अपः प्रतिगमनं। अप्सु होमः। मैत्रावरुणचमसेनाज्यापोहनं। तेनैवापांग्रहणं। एकध

व५

एतेषां ५

13

नग्रहणमंत्रेण। पत्नीनां पात्रे जनग्रहणं तत्संती प्रत्यागमनं। चात्वालेवसनीवरिमैत्रावरुणचमसस्य संस्प
 र्शनीं ध्यानं नवा। होतृचमसेवसनीवरिकरणं। यजमानाय समर्पणं निग्रान्याः। होत्राष्टष्टस्याधये विरपा
 इत्यानेवनं नमुरिति प्रेषः। प्रचरणी संस्ववहो मोमिष्टो मे। तदवा नेचतुर्गहीनेन समित्पूर्वको होमः। उ
 त्पश्येत्प्रथमपरिध्यालेन नमनेन मंत्रेण। तत्संती वा प्रवेशनं। अनिरात्रे छुदि रात्वं ननं मंत्रेण तत्संती मेव
 वा प्रवेशनं। होतारं दक्षिणेनातिक्रमणं। आधमनीये मैत्रावरुणचमसावनयनं। वसनीवरितृतीयस्य
 चमंत्रेण। एकधनस्य च। एकधनस्तानुनयशेषस्त्यापनं। लौकिकमुदकं पाणिप्रक्षालनार्थं हिरण्ये
 यावाणः। निग्रान्याः। संनरणी। ऊर्णा पवित्रं चेति। अनिषवार्थानामीवांतरेणाहरणं। पाणिप्रक्षालनं। हि
 रण्यबंधनं। अग्नादानं। वाग्यमनं। निग्रान्यावाचनं। उपांशुसवने सोममानं। मितालंननं। अश्वपकर्षणं।
 सप्तमस्य बाधयेस्तिनीयसवनार्थं। निग्रानाणांच। इतरेषां पुरुषाणां पाणिप्रक्षालनं। हिरण्यबंधनं। वा
 ग्यमनं। अग्नादानं च। निग्रान्यासेकः। द्वेष्यस्य मनसानिध्यानं। प्रहरणं। अपरिमितप्रहारैरे निषवः। पुनरु
 त्पुंज्यानिषवपर्यापः। एवंतृतीयः। सोमाप्यायनं। होतृचमसेत्यानंश्च नवधाय प्रागया गिति वाचनं। सरसां

१३

क्षनासंनरण्याधवनीयेवधानं। आध्याहरणं। एवमासेचनादित्रिपर्यायो द्वितीयो निषव आध्याहर
 णान्तः। तथा तृतीयः। तत्र निशान्मावाचनान्ते डिमवधायवाचनं। तस्मीवापक्षे। सुध्वकान्निषवार्थे अंशु
 मुष्टिनिवपनं। निशान्मासेचनं। अत्रे रुद्यमनं। द्वेष्यस्य मनसान्निधानं। प्रहरणं यथोक्तं। प्रागपावाचनं।
 उपांशुग्रहणं। प्रतिप्रस्तुतानोपगृह्णानिपात्रं। अंशुद्वयमंगुल्यंतरेकृत्वा अंतर्द्वयग्रहणं। एवं द्वितीय
 मासेकादि। प्रहारसंख्यामात्रे विशेषः। प्रतिप्रस्तुतान्यन्यदंशुद्वयमादत्ते॥ पुनरासेकादितृतीयं। प्र
 हारसंख्यामात्रे विशेषः। अदिणाचतुर्थं वाचनं। तस्मीवा। अन्यदंशुद्वयमादत्ते प्रतिप्रस्तुतानांगुल्यंत
 रेकृत्वा तृतीयग्रहणं। आनानांसोमे निधानं। परिमार्जनं। अनिचरतः सा त्रमविसृजतः। उदकोपस्य ६५
 र्जनं। अनिचरत एव पाणिनापिधानं। उदकोपस्पर्शनं। स्वाहेत्युच्चारणं। निष्क्रमणं। अन्यस्मै प्रदाय होतृ
 चमसंयजमानस्यान्वारं नः। सिध्रेण इमं ग्रहं जुहवदिति वरवरणं। वरदानं। होमः। पात्रोन्मार्जनं। प्र
 थमपरिधौ पाणिना प्रागुपमार्जनं। वस्त्रादिषु श्लिष्टस्यांशो रनिचरतो होमः। उदकालं ननं। आयय
 णस्तुत्यांशो वासेक। अंशुप्राशनं च तृतीयसवनार्थं। पात्रासादनं। उपांशुसवनं पाणिना प्रमृज्य पात्रे स

सादने। ५

१५

न्वार

संलग्नस्योदङ्मुखस्यासादनं। दोणकत्तशत्रो हणं। तस्योपरिपवित्रवितन्यनमुद्रातृणां। अऊर्वत्सु स्वय
मेवाधर्योः। आधवनीयादुन्नेताहोत्तचमसे आसिंचति। ताः पवित्रे यजमान आसिंचति। ततो ग्रहाग्रह्येने
उदितेन र्यामग्रहणं। परिमार्जनं। उपांशुसादनापिधानपक्षे अस्यापि सादनापिधाने। अन्वारं नणं। उपां
शुवद्धोमः। अनाम्नातमंत्रवरशेषासेचनवर्जमुपांशुवत्। अपमार्जनं। परिधौ च प्रत्यक्षग्रहसादनं।
ऐन्द्रवायवग्रहणं। अपग्रह्यपुनर्ग्रहणं। परिमार्जनं। मैत्रावरुणग्रहणं। ऋशानर्द्धनं। पयसा अपणं।
परिमार्जनं। सादनं। शुक्रग्रहणं। परिमार्जनं। सादनं। मंथिग्रहणं। ऋशानर्द्धनं। सक्तुनिः। अपणं। परि
मार्जनं। सादनं। द्वयोर्द्वारयोराग्रयणग्रहणं। दशापवित्रेण परिग्रहणं। वाग्विसर्जनं। हिकारप्रचृति।
परिमार्जनं। सादनं। षोडशियसेत्रवाषोडशी। उक्थ्यग्रहणं। परिमार्जनं। सादनं। क्रवग्रहणं। परिमा
र्जनं। सादनं। आहोमादस्य यजमानो नमस्तत्र पुरीषे करोति। जानतो वैश्वानरग्रहणं। अईं सं एं दोण
कत्तशोक्त्या सर्वासेकः। अधर्वादिनां समरश्च निष्क्रमणं। विष्टुद्धोमः। अधर्योर्वा। अत्र वा समन्वारं न
णं। वेदितृणादानमधर्योः। प्रक्षाना मुदगमनं। चात्वालेतृणाप्रासनं। उद्रातृणां पुरस्नातृदितीयस्य।

१४

जपत्सु सोमः पवत इति पवमानोपाकरणं । प्रस्तोत्रे त एव समर्पणं । सर्वेषु पवमानेषु । अत एव वा ऊश सु
 छिं वा अस्मिन्नेव पवमाने पुरस्तादुद्गातृणां प्रत्यक्षुखोपवेशनमध्ययोः । प्रतिप्रस्तुत्तुश्च । दक्षिणो यज
 मानः । स्तयमाने आधवनीयान्यवित्रमंतर्हयिषतन्तु निसोमासेचनमुत्तेतुः । स्तोत्रांते प्रैषः । धिष्म्येषु
 निविहरणं । अनुष्टुप् स्यात्बर्हिस्तरणं । पुरोडाशविनस्मीकरणं । पंच विलापा आउपस्तरणं । वाजिनना
 डस्य च । तत्र स्तुतिनिधारणमदत्त्वा वा वाजिननिषेकः । उद्गास्य एकपात्रामासादनं । मध्ये पुरोडाशः ।
 पुरस्ताद्वानाः । प्रतिदिशमितराणि यथासंख्यं । प्राणदानं । कपालांजनं । उद्गासनं । अन्वारब्धे वाश्चिन
 यहणं । परिमार्जनं । सादनं । यहानीसमाणावकावाचनं । ऋतुवः स्वरितियजमानस्य जपः । ध्रुवगुप्तीकर
 णं । द्वितीयं परिव्ययणं । स्वर्ववगृहणं । स्तोमायनपक्षे उपाकरणादि । सूपैकादशिनिपक्षे इतरेषां द्वे द्वे प
 रिव्ययणे । अवतहोमांतपक्षे प्रत्येकमंजनादिद्विपरिवीतांतं । पक्षे अनुष्ठित्योत्तरं वितशोत्सर्गः । उपा
 करणमंधनयोर्नियमः । यथादेवतं नियोगः । स्तोमायनैसूपैयश्चेकादशिन्यांगलग्नतया । सूपैका
 दशिन्यां प्रतिष्ठयं । प्रोक्षणादिप्रत्येकमथ स्तादुपोक्षणांतमने कपाश्चकै होतनामग्रहणानं कृत्वा दंडं

पक्षे २

ॐ ॐ

ॐ ४

१५

होत्रादिनिहोत्रवरणांततोनेष्टाध्वर्योः। ततोध्वर्युयजमानांतं। यजमानवरणेसुन्यजमानइतिप्रयोगः। य
थाप्रवृत्तहोमः। पुनःपाशुकवरणादि। पश्चेकादत्रिन्यामानेयसर्वकंनयनं। स्तोमायनेयुगपत्। अध
स्तात्रणमेकंसंस्तपयान्वगमतामितिपशुद्वयेप्रैषः। संस्तपयान्वगमन्नितिबहुपशोः। परिपशव्ययोर्नि
यमः। संस्तप्तौपशुद्वयेप्रैषः। संस्तप्ताःपशवद्वितिबहुपशोः। नियोजनीद्वयप्रक्षेपेमाहिर्न
नंमाष्टदाऊरिति। बहुपशोर्माहिर्नृतमाष्टदाऊरितिनिष्टः। यत्नीमुदानयेत्यत्रपत्न्याःप्रतिपशुशो
धनं। ततएकैकस्यपश्चात्पशोर्निषेकांतं। अनेकपाशुकेउत्तानकरणादिमूलांजनांतमेकैकस्य।
अंतरेवणापासनं। वपोत्वेदनादिपरिवासनांतमेकैकस्य। श्रुतेप्रचरेतिद्वयोः। श्रुतांप्रचरेतिबहु
षु। वपाद्वयेप्रियाभ्यामधामान्यांप्रिय७ सदसीद तमित्यासादनं। बहुषुप्रियैर्धामनिःप्रिय७ सदआसी
दतेतिद्विरनिधारणं। वपायांप्रस्थितराष्टसहितःप्रैषः। वपाश्रयणीबहुत्वेस्वाहाकृताउद्धननसं
मारुतंगच्छतइतिप्रासनं। मार्जनांतं धिष्यापस्तानं ॥ ॥ सदोनिमर्शनं। दार्ययोरनिमर्शनं। यजमा
नस्यसूर्यानिमंत्रणं। रुविजांधिष्यानांच। प्रियैर्धामनिःप्रिय७ सदआसीदतेतिसवनीयासादनं। उ

करे वाजिनस्य सर्वात्मनः । कृतवान्नात्मानं न । यज प्रैषावाज्यनागौ । प्रातः प्रातः सवस्येत्यनुवाचनं । जुह्यामु
 पस्तारः पुरोडाशादीनां द्विर्द्विरवदानादि । प्रत्यक्षीर्यानिर्धार्य उपचरति चावधति पशु पुरोडाशावत् ।
 कुबोजयं । प्राशिनादिनाग्रह एति होतृधिष्ये इति निधानं । द्विदेवत्ययागाः । ऐन्द्रवायवादानं । अनु
 वाचनं । प्रतिप्रस्थातुर्दो एकवशात् आदित्यपात्रेण ग्रहणं । परिमार्जनं । योन्यासादनं । आश्राव्य प्रै
 षः । होमेयथावषट्कारं । प्रतिप्रस्थातुरनुहोमउत्तराई । आदित्यस्त्यां प्रतिप्रस्थातुः शेषासेकः । एवं
 मैत्रावरुणे आश्विने च । प्रतिप्रस्थातुस्तृतीयमासि च तेनैवापिधानं । उन्नेतु रुन्नीयमाने न्योनुवाचनं ।
 उत्तरवेदिमपरेणानवसुचमसेश्च नयनं । प्रत्येकं शुक्रादुपस्तीर्य उन्नीयानिधारणं । शुक्रामंथिप्रवा
 रे शुक्रमधर्युरादत्ते मंथिनं प्रतिप्रस्थाता । प्रोक्षितां प्रोक्षितयोर्युपशकलयोरादानं । प्रोक्षिताभ्यामपिधा
 नं । अपमार्जनमप्रोक्षिताभ्यां उदकोपस्पर्शनमुनयोः । निष्क्रमणं । अपरेणोत्तरवेदिमरन्नि संधानं । उत्त
 रवेदिश्रोणोपरविसृजतोर्निधानं । दक्षिणं यूपदेशं प्रतिगमनमध्वर्योः । उत्तरं प्रतिप्रस्थातुः यूपमपरे
 णारन्नि संधानं । अशक्तौ पूर्वेण । अप्रोक्षितयोर्निरसनं । उदकोपस्पर्शनं । आहवनीये प्रोक्षितयोः प्रासनं ।

गा ६

अध्वर्योरेवाहि न स्येति जपित्वा आश्राव्य प्रेषः । सप्तमनितो वस्ति तयोः प्रत्यक्षुस्वयो होमः प्रथममध्वयोः ।
 तमनु प्रतिप्रस्थाता । देतेनं तरे च मसाध्वर्यवः । प्रतिवषट्कारं कृत्वा प्रेतु होतुश्च मस इति प्रेषः । एतत्
 प्रतिप्रस्थातुः शुक्रपात्रे शोषावनयनं । तमध्वर्यु होतुश्च मसेवनयति । प्रशास्तु ब्राह्मणाच्छिपोत्तनेष्ट
 ग्रीष्मसेष्टन्नयनं । आश्राव्य प्रशास्त्रादि प्रेषणं होतारं प्रत्यक्षुः पविशति । द्विदेवत्यनक्षणे ऐन्द्रवायवमा
 दायोपहवप्रार्थनं । उपहृतस्य सुखस्य ढौकयित्वानक्षणां । ~~प्रथममुत्तमं च~~
~~प्रथममुत्तमं च~~ गात्रालंननं । शोषावनयनं । होत्रानक्षिते पुनरध्वर्योर्नक्षणां । गात्रालंननं । होतुश्च
 मसे शोषावनयनं ततो होतुर्नक्षणां शोषावनयनं । मैत्रावरुणादानं । उपहवप्रार्थनं । चक्षुषो ढौकयि
 त्वानक्षणां । गात्रालंननं । शोषावनयनं ततो होतुर्नक्षणां । शोषावनयनं । आश्विनादानं । उपहवः । शिरः
 परिहार्यश्चोत्रयोर्ढौकयित्वानक्षणां । गात्रालंननं । शोषावनयनं । होतुर्नक्षणां । शोषावनयनं । ऐन्द्रवाय
 वेष्टुशोडाश्रासनं । पयस्यां मैत्रावरुणे । आश्विने धाना । प्रतिप्रस्थातु तेषां दक्षिणास्पहविर्धानस्यो
 त्तरेवर्त्तनिनिधानं । इडा समर्पणं चमसिनां चमसोद्यमनं । न सवनीयानां चतुर्धाकरणं सर्वत्र ॥ ॥

१६

सोमनसे उपहूय नक्षयि त्वागात्राले ननं । होतृ च मसं नक्षो अर्धयुः प्रथमं । प्रतिप्रस्थातारं होतारं च पृष्ट्वा न
 क्षयति । प्रतिप्रस्थातारं अर्धयुः होतारं च पृष्ट्वा नक्षयतीति सर्वत्र संबन्धः । होतारं अर्धयुः प्रतिप्रस्थातारं च पृष्ट्वा न
 क्षयति । ब्रह्म च मसे होतारं ब्रह्माणं पृष्ट्वा नक्षयति । ब्रह्मा होतारं पृष्ट्वा नक्षयति । उजातृ च मसे होतारं उजाता
 रं प्रस्तोतारं प्रतिहर्तारं च पृष्ट्वा नक्षयति । पूर्ववषट्कारनिमित्तः । पश्चात्समाख्याननिमित्तः । तयोः पूर्वतरं
 होमानिषवनिमित्तौ यत्र संनवतितत्र नक्षः । उजाता होतारं प्रस्तोतारं प्रतिहर्तारं च पृष्ट्वा नक्षयति । प्र
 स्तोता होतारं मुद्रातारं प्रतिहर्तारं च पृष्ट्वा नक्षयति । प्रतिहर्ता होतारं मुद्रातारं प्रस्तोतारं च पृष्ट्वा नक्ष
 यति । यजमान च मसे होतारं यजमानं पृष्ट्वा नक्षयति । यजमानो होतारं पृष्ट्वा नक्षयति । पुनरुक्तं नीति
 षु होतारं प्रशास्तारं मधयुः च पृष्ट्वा । प्रशास्ता होतारं मधयुः च पृष्ट्वा होतारं ब्राह्मणाच्छं सिनं अर्धयुः च पृ
 ष्ट्वा । ब्राह्मणाच्छंसी होतारं मधयुः च पृष्ट्वा ॥ होतारं पोतारं मधयुः च पृष्ट्वा । पोता होतारं मधयुः च पृष्ट्वा । हो
 तारं नेष्टारं मधयुः च पृष्ट्वा । नेष्टा होतारं मधयुः च पृष्ट्वा । होतारं अग्नीधमधयुः च पृष्ट्वा । अग्नीध्रो होतारं
 मधयुः च पृष्ट्वा । पुनः होतारं स्वकीय च मसे समाख्याननिमित्तं अर्धयुः प्रतिप्रस्थातारं च पृष्ट्वा नक्षयति ।

पुनरन्वयनिष्ठमध्यर्थाहोमानिषवनिमित्तोत्पत्तिः । प्रशास्त्रादीनां च वषट्कारनिमित्तोत्पत्तिः । तत्राद्यु-
 प्रशास्तु च मसे होतारं प्रशास्तारं च वषट्कारनिमित्तयति । प्रशास्ता होतारमध्यर्थां च वषट्कारस्वकीयचमसेन क्ष-
 यति । वषट्कारसमाख्ययोस्तन्त्रेण नक्षयति । एवमेव ब्राह्मणाच्छं सिपोत्तनेष्टुग्नीधमध्यर्थासह नक्षयति ।
 अर्धयुर्होतारं ब्राह्मणाच्छं सिनं च वषट्कारनिमित्तयति । ब्राह्मणाच्छं सी होतारमध्यर्थां च वषट्कारस्वकीयसम-
 से वषट्कारसमाख्ययोस्तन्त्रेण नक्षयति । अर्धयुर्होतारं पोतारं च वषट्कारपोत्तचमसेन क्षयति । पो-
 ता होतारमध्यर्थां च वषट्कारस्वकीयचमसे वषट्कारसमाख्ययोस्तन्त्रेण नक्षयति । अर्धयुर्होतारं ने-
 शारं च वषट्कारनेष्टुचमसेन क्षयति । नेशा होतारमध्यर्थां च वषट्कारस्वकीयचमसे वषट्कारसमाख्ययो-
 स्तन्त्रेण नक्षयति । आग्नीध्रचमसे अर्धयुर्होतारमाग्नीध्रं च वषट्कारनिमित्तयति । अग्नीधो होतारमध्यर्थां च
 वषट्कारस्वकीयचमसे वषट्कारसमाख्ययोस्तन्त्रेण नक्षयति ॥ चमसाप्यापिनं चमसिनां । दक्षिणस्य
 हविर्धानस्य पश्चादक्षं चमसनिधानं । पुरोडाशशकलमादाय समुपहृताः स्मृत्कृत्कोत्थानं ।
 अथावाकायसमर्पयतः प्रैषः । उपोस्मान्निमित्तक्रवत्यथावाके अर्धयुर्होतारमाहोपहवमयं ब्राह्मणा

दृष्टेन ७ होत रूपद्वयस्येति उपहृते उन्नीयमानायानुवाचनं । अथावाकचमसोन्नयनं द्रोणकलशा
 न । तपं विजपः । आश्राव्याणावाक्यनेति श्रेषः । यागः । अत्र वाजपः । अधर्षणावाक्योरथावाकचम
 सैक्षणं । आप्यायनं । आग्नीध्रचमसात्सर्वमासादनं । हविर्यत्तत्विजां आग्नीध्रे रडा नक्षत्रेण । समस्यमा
 र्जनं । नागपरिहरणं । पत्नी चान्यथा लायां शालि सपादि नक्षयति । यजमानस्यापि यदृच्छया सवनी
 यशेष नक्षत्रेण ॥ रुतुग्रहप्रवारे द्रोणकलशादुपयामग्रहीतो सिमथवेत्यधर्यु प्रतिप्रस्थात्रोर्व्यासे
 नमंत्राः । ग्रहणं च । प्रथमोत्तमयोर्युगपद्ग्रहणं परिमार्जनं । नसादनं । निष्क्रमं । तमधर्यु प्रतिप्रस्था
 तापात्रेण परिगृह्णाति । प्रविरांतं च । रुतुना प्रेष्येति षड्श्रेषः । रुतुनि रिति चतुर्षु । पात्रमुखे विपर्यासे
 न च ग्रहणं । उत्तमयोर्कृतुनेति । सशेषहोमः । पात्रमुखे विपर्यासश्च । पक्षे सर्वेषां सशेषो होमः । अन्य
 तरस्मिन् शेषकरणं । रिक्तेन प्रतिप्रस्थातुः ७ एंडा नग्रहणं परिमार्जनं । प्रदक्षिणावर्तनं ॥ सादनं । न
 साहरणं । रुतुग्रह नक्षत्रे अधर्युर्होत्रा सह नक्षयति होत्रादीन्यथाक्रमेण पृष्ट्वा । होत्राधर्यादीन् पृष्ट्वा ।
 योत्रा सह प्रतिप्रस्थातानिष्टासहाधर्युः । आग्नीध्रेण सह प्रतिप्रस्थाता । वेष्टा सह अधर्युः । अथवा केन

सहप्रतिप्रस्थाता। पात्रं मुखविपर्यासेन होत्रासहाधर्युः। पोत्रासहप्रतिप्रस्थाता। नेष्टुसहाधर्युः। अ
 छावाकेन सहप्रतिप्रस्थाता। पुनः पात्रं मुखविपर्यासः। अधर्यो होतुश्च नक्षत्रं। पुनः प्रतिप्रस्था
 तु होतुश्च। प्रागुत्तमयोः सर्वहोमपक्षे अथमेव नक्षत्रः। सर्वपक्षेषु यथाक्रमं प्रश्नः। पात्रनिर्हरणं। हो
 तुं पुरस्तान् प्राङ्मनः। अनिकृतस्यावृत्त्यप्रतिगरः। शस्त्रांते तु मितिकृत्वा प्रदक्षिणावर्तनं। सशस्त्रेषु
 सर्वेष्वयमेव धर्मः। ऐंदाग्रादानं। आश्राव्योक्तशायजसोमस्येति त्रैषः। वषट्कारानुवषट्कारयोर्होमः।
 प्रदक्षिणावर्तनं। ह्यमाने च मसिनां च मसकंपनं। ऐंदाग्राधर्यु होतृभ्यां नक्षत्रं। च म
 सिनामसाधारणपादनुपहृत्यैव नक्षत्रं। च मसिनां च मसाप्यायनं। नाराशंसानो। ऐंदाग्रापात्रं निर्हरणं।
 खरेसादनं॥ वैश्वदेवग्रहणं। शुक्रपात्रेण शोणकलशादन्वारद्वेवा। वाग्यमनं। परिमार्जनं। प्रद
 क्षिणावर्तनं सादनं। शुक्रस्पष्टतत्त्व्यासेकः। शोणकलशापवित्रयोजनं। पशुपुरोडाशसर्वकः सवनी
 यनिर्वापोऽग्निधीः। तत्र वाचस्पतित्रैषः। पात्रासादनं। शर्पानि होत्रहवणि। अर्थवत्कपालानि। ह
 स्माजिनो लूखलमुसलं। पात्रीचेदस्येव। शाखोपवेशः। उपसर्जनीपात्रं॥ पुरोडाशपात्रोर्थवत्। श

पात्रो ह्येतांते पुनः प्रोक्षणीतिः शेषं चरणं ।

२५

तावदानमौषधं । शर्पादानादि आध्यातमुक्तं पयस्यावर्जनं संवेधपात्रसंमार्गः । पशुविशमनादि उ
प्रोक्षणीतिः । एकोद्वौवहवौवात्रिः प्रच्यावयतात्रिः प्रच्युतस्य हृदयमुत्तमं कुरुतादित्येवमंतप्रैषः । हृदयं ह
दये हृदयानिवा । तृणाभ्यां ग्रहमुपस्पृश्य स्तोत्रोपाकरणं । शस्त्रप्रतिगरादि ऐंद्राग्नवद्रक्षणीतिः । सर्व
नक्षत्रमसा इति विशेषः । मार्जालीये पात्रप्रक्षालनं । ग्रहपात्रस्य च मसानां च । उत्तरवेदिमपरेण च मसा
नां निधानं । उक्त्यविग्रहणं । वाय्वमनं । परिमार्जनं । प्रदक्षिणावर्जनं । तृष्णीसादनं । प्रशास्तचमसप्र
वर्कं च मसोन्नयनं । स्वस्थाने एव प्रशास्तचमसः । तृणाभ्यां ग्रहोपस्पर्शनं । स्तोत्रोपाकरणं । शस्त्रप्रतिगरः ।
शस्त्रांते प्रदक्षिणावर्जनं । ग्रहोपादानं । आश्राव्योत्तराय जसोमानामिति प्रैषः । वषट्कारानुवषट्कारयोर्हो
मः । चमसानां च प्रदक्षिणावर्जनं । ग्रहशेषस्य प्रशास्तचमसे आसेकः । स्वरे पात्रस्थापनं । अध्वर्योः प्रशा
स्तचमसे होमानिषवनिमित्तं नक्षत्रं । प्रशास्तवर्षट्कारनिमित्तं । होतृचमसादिषु प्रशास्तवर्षट्कारनिमि
त्तौ नक्षत्रः । इतरेषां समाख्यानिमित्तः । सर्वे यथाक्रमं वर्षट्कारं पृच्छानक्षत्रंति । पुनः प्रशास्तचमसे प्रशा
स्तरध्वर्युं पृच्छा समाख्या नक्षत्रं । पात्रप्रक्षालनं । उत्तरवेदौ चमसवितननं । एवं प्रतिप्रस्थातुरुत्तरौ
निधानं ।

का ३

होतवमसेवसतीवरीः रुत्यायजमानायस

द्वौविग्रहौ प्रथमेब्राह्मणाच्छीहो॥ द्वितीयेछावाकः यस्यविग्रहस्तस्यसर्व्वचमसोन्नयनं तत्रैवग्रह
शेषासेकः नक्षत्रकः प्रशास्त्वत् अछावाकविग्रहात्सर्व्वसोमोपावहरणं वसतीवर्यर्द्धासेकः ए
कधनार्द्धचरित्वोन्नमेनचमसानांस्व स्थानेस्थापनं ॥ ॥ सर्व्वणशेषः सृदोनिमर्शनादिधिष्णोप
स्थानादिवासः पणं होतवमसः दशापवित्रं परिहृत्वा एतेषा मन्निषर्व्वार्थानामीषांतरेणाहरणं
पाणिप्रक्षालनं हिरण्यबंधनं अग्रादानं वाग्यमनं निग्राह्यावाचनं आत्तमन्निमानं मितात्नंजनं
निग्राह्यासेचनादित्रिपर्या यास्त्रयोनिषवाः विलंविताविलंबिततूर्णाः पर्यायाः अनिषवादौमा
नेरितिप्रहरणं शेषमिहाइहाइति उत्तमानिषवमध्यमेपर्यायेहृद्दिप्रयोगः विप्रोषोपदेशात्
सर्व्वत्रानिषवादौप्रथमेपर्यायेमानेरितिप्रहरणं दोणकलशप्रोहणं पवित्रविननं शुक्रप्रचृति
चतुर्णायहणं उक्थाद्वासर्व्वमरुत्वतीयग्रहणं षोडशपत्रचेदुक्थ्यादुत्तरोमरुत्वतीयोमुष्टिग्रहश्च
समन्वारश्चनिष्क्रमणं विप्रुहोमः अत्रवासमन्वारंनः तणादानंभानः सवनादुच्चतरमुदगमनं चा
बालेतृणप्रासनं अन्यदुद्रातृणामयनश्च सदसिपवमानोपाकरणं स्तुयमानआसेकः स्तोत्रांते

दृष्ट ५
१२

प्रेषः तत्र पश्चिने हीन्य पुरुषस्य स्थाने दक्षिणा उपावर्तयेति । स प्रवर्ग्य दधिधर्मा यदध्याह्न रदक्षिणा
 उपावर्तयेति धिष्ण्य विहरणं । अनुष्टुप्प्रावर्हिस्तरणं । दधिधर्मा यदध्याह्न रणं । दक्षिणोपावर्तनं । पशु
 पुरोडाशसर्वकंसवनीयानां प्राणदानं । दधिधर्मसर्वकमपरेष्टुंति । पृथगेव पश्चादधर्योरित्यपरे ।
 अग्निहोत्रहवण्याः श्रोत्रणं । संमार्गः । प्रतपनं । संप्रदायेतु अग्निहोत्रहवण्याः संस्कारान्नेष्टुंति । दधि
 धर्मस्य प्राणदानं । आसादनं । आलेनः । सदसः पुरस्तादग्निहोत्रहवण्यां शाखापवित्रकरणं । उयस्तर
 णं । दधिधर्मस्य द्विरवदानं । प्रत्युयस्तरणं । होतवदत्वेति प्रेषः । वाद्योनेश्चात ७ हविरित्यतिष्ठन्नाह । आ
 श्वयं दुंदधिधर्मस्य यजेति प्रेषः । प्रतिवषट्कारं होमः । धर्मर्त्विजोऽस्य जमानानां उपहृत्य शेषनक्षत्रं ।
 प्राणजसोवा । चान्वालेमार्जनं । आसादनादि पशुपुरोडाशयागो नागपरिहरणं नः । सवनीयासादना
 दि होतृधिष्ण्ये निधानांतं । उन्नीयमानप्रवृत्तिचमसनिधानांतं । उन्नयनंदशसु । यथास्तत्रं प्रेषः । नदिदे
 वत्यनक्षः । शकलसंवादश्च । आग्नीध्रे हवियस्तर्त्विजोऽडा नक्षत्रं । संस्कृत्याज्यं चतुर्गृहीतग्रहणं । तत्र वा
 ससिवधा हिरण्यावधानं । समिधमाधाय शाखाद्वार्यं होमः । चित्रं देवानामिति द्वितीयां । सर्वसंस्कृतेनाज्ये

न आग्नीध्रीये एकग्रहीति न अग्नेन येति समित्त्वर्यको होमः । अयन्नरतिसमिद्धर्जद्वितीया । हरेणैषं ह्रा
 त्वाग्नालां ध्रुव एतिष्ठतो यजमानस्य दक्षिणाभिर्मंत्रे । गवामतिक्रमणं । मंधादीनां च नयनं । पक्षे सुब्र
 ह्म एपा प्रेषः । आग्नीध्रांतं यजमानस्य दक्षिणानुगमनं । सदोनुगमनं । सदस्यानां प्रेक्षणं । आग्नीध्रगम
 नं । उपविश्या स्मडा नाद्रत्कत्का अग्नीदक्षिणानां तेयो विभागः । सप्रतिग्रह्यतामित्यग्नीध्रे हिरण्पादिदा
 नं । आत्रेयाय हिरण्यदानं यथोक्तं । रुचिभ्यो दक्षिणादानं । प्रसृतेभ्यो दानं मत्या । अप्रतिषिद्धानां च द
 त्वात्ततः प्रतिहर्त्रे दक्षिणादानं । मरुत्वतीयादानं । अनुवाचनं । आश्राव्य इंद्राय मरुत्वते प्रेष्येति प्रेषः ।
 होमः । द्वितीयेन तृपात्रेण मरुत्वतीयग्रहणं परिमार्जनं । प्रदक्षिणावर्त्तनं । सादनं । होत्रधर्युन्यामितर
 मरुत्वतीयशेषनक्षणं । पात्रप्रक्षालनं । होतुः पुरस्तात् प्राञ्ज सने । आवृत्य प्रतिगरः । जनिष्ठा उग्र इत्येत
 स्तां मदामोदैवेति सकृत् प्रतिगरः । रुतुपात्रेण प्रस्थातुः कुंठमरुत्वतीयग्रहणं परिमार्जनं । सादनं । अ
 ध्वर्योः शस्त्रांते प्रदक्षिणावर्त्तनं । ग्रहोपादानं । आश्राव्योन्वाशाय जसोमस्येति प्रेषः । अधर्युमनु प्रति
 प्रस्थातुः कुंठमरुत्वतीयहोमः । चमसानां कंयनं । प्रदक्षिणावर्त्तनं । होत्रधर्युन्यां महामरुत्वतीय न

20
 स्थापने ४

0

20

क्षणं प्रतिप्रस्तुताञ्जं ठमरुत्तनीयमनुपहृत्य एकाकी नक्षयति । पात्रप्रक्षालनं । स्थापनं । शुक्रपात्रेण ड्रो
 एकलशादचारञ्चो वामाहेन्द्रग्रहणं । वाग्यमनं । परिमार्जनं । प्रदक्षिणावर्तनं । सादनं । शुक्रस्य सप्तच
 त्यासेवनं । तृणाभ्यां ग्रहमुपस्पृश्योपावर्तधमितिष्ठोपाकरणं । अनिवोतारो निष्ठुण्डतेत्येवमादिश्रै
 षः । शुक्लानिषवे अनिषवार्थानामीषां तरेणाहरणं । पालिप्रक्षालनं । हिरण्यबंधनं । अद्यादानं । वाग्य
 मनं । उद्यमनं । द्वेष्यस्य मनसानिधानं । रुजीषमिश्रस्यांशोः ग्रहणं । त्रिपर्यायो निषव आप्यायुनांतः ।
 निग्रान्यावाचनं । संनरण्याधवनीयवधायाध्रयाहरणं । एवमपरौ द्वावनिषवौ । अदिणा चतुर्थे आधवनी
 ये रुजीषकरणं । अग्नीधः सवनीयनिर्वापः । तत्र वाचस्पतिश्रैषः । पात्रासादनं । वज्रवर्जदशगणः । अ
 र्थवतिअनः । पात्रीचेदस्म्येव । शाखोपवेषः । उपसर्जनीपात्रं । पंचबिला । वारुणार्थपात्री । शृतावदानं । ऊँ
 षधं ब्रीहयोयवाश्च । चरोरुपकल्पनं । मंथस्य विरोलस्योपकल्पनं । क्षर्पाग्निहोत्रहवणोरादानादि
 ग्रहणं सादनांतं । सौम्यवारुणयोश्च ग्रहणं । प्रोक्षणीसंस्कारादिआस्यांतमुक्तं । शृतावदानस्य पात्रेश्च
 संमार्गः । संमार्जनप्रतिपत्तिः । आशिरविनयनं । माहेन्द्रस्य स्तोत्रादिशस्त्रांतेग्रहोपादानं । आश्राव्याहो

21

तुरे ६

सर्वे

ग्रह ८

३९

लुशायजसोमस्येतिशेषः। प्रतिवषट्कारं होमः। चमसकं पनं। प्रदक्षिणावर्जनं। अधयुहोमं। माहोमं।
 सणं। चमसि निश्चमसानां। सर्वनक्षत्राश्चमसाः। मार्जालीयेपात्रप्रक्षालनं। उत्तरवेदौ चमसविरलनं।
 पूर्ववदुक्थविग्रहणं। मंत्रमात्रे विशेषः। प्रागुक्तावाकविग्रहाद्वसतीवया। सेकः। एकधनशेषस्य च।
 प्रशास्तः प्रस्तुहीतिशेषः॥ एहि यजमाने। तिशेषः। अधर्यादीनां हविर्दाने प्रवेशनं। पञ्चाश्यापरेण
 द्वारेण। द्वारापिधानं। घनचतुर्परिसंस्त्रवेत्पञ्चादित्यं ग्रहणं। अपरह्यपुनर्यहणं। कुरांतर्द्धनं। दध्ना
 श्रपणं। उपांशुसवनेन मिश्रयणं। उपांशुसवनस्योन्नेत्रे समर्पणं। आसृज आस्तु इतिशेषः। आधवनी
 ये चमसे वा सोमवतियाक्तो वथा योन्नेव ग्राह्यां स्थापनं। ग्रहा पिधानं। द्वारापवरणं। अन्वारब्धस्य निष्क्रमणं।
 अनुवाचने शेषो होमः। प्रतिप्रस्थातुः शेषसमर्पणं। प्रशास्तः सर्पणशेषः। सर्पणं॥ अधिष्ट
 तनृतिपवित्रेनेष्टु राग्रयणसेकः। प्रतिप्रस्थातुश्च संस्त्रवयोः। उन्नेतुश्चोदं चनेन चमसेन वा आधमनी
 यात्पवित्रे आसेकः। तत आग्रयणं समन्वारब्ध निष्क्रमणादिमाध्यं दिनवत्। दधिघर्माय दध्या हरदक्षिणा
 उपावर्त्तयेत्यस्य स्थाने पशौ संवदस्वेतिशेषः। स्तुयमाने आधमनीयं घृतं तनृत्या सिंचतिपवित्रं मंतर्द्धय॥
 तत एवं क्तेन जीषकरणं। यथान्युत्तं विहरणं। अनुष्टुप्पां बहिस्तरणं। सवनीयानां प्राणदानं। सौम्य

चक्षे षोडशियहती।

ग्रहणं पूर्ववत्। उक्था। दिपुसंस्तुतु। कुरांतर्द्धनं। दध्ना हरदक्षिणा। शिरासेकः। पत्न्यास्तदवेहणं। ३

वारुणयोश्च । द्वितीयशमित्रनुशासनादिमार्जनानां विरोधः । यत्वाष्टादिपरस्परसंवादांतं प्रतिप्रस्तातुः ।
 अथर्षेहिदयानिधारणादिआलंननांतं । अनेकपाशुकैर्अंतैसौविष्टकृदर्थमवदानग्रहणं । इत्वावसांया
 त्रांतरे शेषावनयनं । हविः प्रस्थितं प्रेष्येति विरोधः । समासिच दिव्याधारणं । सवनीयासादनादिहोतु
 धिष्येनिधानं । तंसवनीयस्विष्टकृदंतैसंचरान्कक्षणस्य नियमः । उन्नीयमानप्रेषः । चमसोन्नयनं । होतृच
 मसंगृहीत्वाश्राव्यप्रेषोयथोक्तः । एवं चमसनिधानांतं शुष्कपिंडपितृयज्ञे पुरोडाशमात्रादानं । विनज्य
 स्वचमसेषु यजमानपितृभ्यः पिंडदानं । येषांचमसा न विद्यंते ते यथासन्निहितेषु ददन्ति । अत्र पितर इति
 जपः । आतमना दुदण सनं । आहृत्यामीमदं तेति जपः । नीवि विस्त्रंसनं । अंजलिकरणं । ग्रहान्नं जपः । सूत्र
 दानं । दंडाक्षरं । समस्य मार्जनं । पवित्रप्रतिपत्तिः । भागपरिहरणं । सावित्रग्रहणं । परिमार्जनं । नसा
 दनं । अनुवाचनं । प्रेषोयागः । तेनैवान्नसितेन महावैश्वदेवग्रहणं । प्रतनृतः । परिमार्जनं । प्रदक्षिणावर्त
 नं सादनं । होतुः पुरस्तात्पाण सनं । आहृत्य प्रतिगरः । एकयाचदशानिश्चेति शस्यमाने द्विदेवत्यानि प्रति
 प्रस्ताताप्रक्षाल्य स्वरेकरोति । प्रधाकयत्तैरिति तिसृषु रुक्षु अर्द्धे शुभदामो देवेति त्रिः प्रतिगरः । प्रदक्षिणा
 वर्तनं । ग्रहोपादानं । आश्राव्योक्थ्य शायजसोमस्येति प्रैगः । यागः । चमसकंपनं । अधर्गणाहोत्रान्नै

नीवि क

इति ६

सोमः

२२

रुद्रजं

xx

२२

अथ देव नक्षत्रं च मसिनः स्वः स्वचमसेषु नक्षत्रं ति पात्रप्रक्षालनं । स्वस्त्यानेस्तुपनां सोम्यासादनं ।
 लंनः । आप्यायतश्चतुर्गृहीतग्रहणं । अग्निं घृतस्य यजेति प्रेषः । सोमं सोम्यस्य यजेति सोम्यस्य यागः । नक्ष
 तान्यंगः । तत्र प्रेषो विष्णुं घृतस्य यजेति अन्यतरतो वा आज्ययागः । तत्र प्रेषेणा विष्णुं घृतस्य यजेति विशेषः ।
 सुनिधानं । सोम्ययागोत्तरकालं संचरान्कक्षणं केचिदिच्छंति तदयुक्तं । न हि संचरान्कक्षणं सोम्ययागांगं किंतु शिखर
 प्रकृतौ स्विष्टकृदंते संचरान्कक्षणं दृष्टं विहतावपीह चोदकप्राप्तं सवनीयपुरोडावास्विष्टकृदंते कर्त्तव्यं
 एवं प्रकृतं निवद्विहतिः कृतान्नवति । न च सोम्यस्य स्विष्टकृदस्ति । येन सोम्योत्तरकालं संचरान्कक्षणं क्रिय
 ते । तस्मात्सवनीयपुरोडावास्विष्टकृदंते संचरान्कक्षणस्य नियमः । एवं च कृत्वा अनेनैव न्यायेन अतिरात्रे
 आश्विनोत्ते संचरान्कक्षणस्याभावः । आज्यमासि ओद्गात्रे सोम्यप्रदानं । तच्चाज्यं लौकिकं । धिष्यव्याधारणं
 पुनः पश्चादाग्नीध्रे येत्समीमिष्ठया । प्रतिप्रस्तुतुः पात्नीतवग्रहणं । कशांतर्धानं । प्रचरणी शेषेण अपणं
 परिमार्जनं । आश्रावणाद्यधर्यु प्रेषः । उत्तरार्द्धं होमः । आग्नीध्रस्य नेष्टुरुपस्थ उपवेशनं । उन्नाभ्यां नक्षत्रं
 अग्नीध्रः पात्रप्रक्षालनं । खरेकरणं । होतृचमसादीनामुन्नयनं । नेष्टुः पत्न्या नयनं । शिरसः प्रोणं

आग्नीध्रगमनं । उपहवप्रत्युपहवौ प्रेषाश्चाग्नीध्रिय एवा । अग्नीनेष्टुरुपस्थमासीदेति प्रेषः । प्रभावयेत्युक्त्वा दिष्टुः ॥ २२ ॥

वनं। होतृचमसमुपसृष्टपस्त्रोपाकरणं। नेष्टुपंन्युज्ञानारमीक्षस्वेतिश्रैषः। प्रतिहिंकारमीक्षणं। प्रति
 निधनपूर्वासेकः। एवंहिरपरं। ईक्षिता वागमनं। रास्त्रप्रतिगरः। स्वाहुः किलीयासुपक्षेमहामोदैवेति।
 एवानमिद्रोमघवेतिरास्पमाने होतृचमसे प्रतिप्रस्थातुर्ध्रुवावनयनं। यजमानस्यचमसेवैश्वानर
 स्यपक्षेवनयनं। रास्त्रांतेनात्रप्रदक्षिणावर्त्तनं अग्रहत्वात्। चमसादानं। उल्लुशायजसोमानामितिश्रै
 षः। चमसहोमः। नात्रप्रदक्षिणावर्त्तनं अग्रहत्वात्। रास्त्रेषुपुनः सर्वेषुग्रहेषुअस्ति। अधर्युहोतृ
 न्याहोतृचमसजक्षणं। होतुरन्येषुचमसेषुब्रह्मचमसपर्वकमाग्नीध्रचमसांतं वषट्कारनिमित्तंनक्ष
 णं। इतरेषांसमाख्यानिमित्तंनक्षणं। होतुः स्वकीयचमसेधूर्युष्टृसमाख्यानक्षणं। पात्रप्रक्षालनं।
 प्रशास्तः प्रसुहीतिश्रैषादिसर्पणानं। ततउल्लुकसमादिंसो पक्षे षोडशियागः। तच्चैत्रमसोन्नयनं।
 स्तोत्रोपाकरणं। रास्त्रांतेप्रदक्षिणावर्त्तनं। ग्रहोपादानं। आश्राव्योल्लुशायजसोमानामितिश्रैषः। वषट्का
 दुवषट्कारयोहोमः। चमसानांच। प्रदक्षिणावर्त्तनं। ग्रहस्याधर्युहोन्न्यांनक्षणमिन्द्रश्चसम्राडिति। हो
 तुः स्वकीयचमसपर्वकं सर्वचमसेषुवषट्कारनिमित्तोन्नक्षः। इतरेषांसमाख्यानक्षः। पुनः स्वकी

यचमसेहोतुःसमाख्याक्षणां । पात्रप्रसादनं । चात्वालदेवोस्थापनं । उक्थ्यसंस्तेयसायसियादनतरउक्थ्य
 विग्रहणानि । तदंतेपाक्षिकः षोडशी । शुक्लषोडशिनित्वाहिरण्योपस्थानाभावाः । उल्मुकसमासा
 दिधारानुयाजांतं पशुवत् । आग्नीध्रीयाद्वा होतृधिष्ण्यां गारस्थापनं । अनेकपाशुके सर्वगुदप्रच्छेदहो
 मः । पयस्यापदोस्वरुहोमः । सूपैकादशान्यामध्यमवजं बद्धूपे दिवं वोधुमोगच्छतुस्वर्जातिः पृथिवी
 जस्मना पृणतस्वाहेति । ब्रह्मनादिधुरिनिधानांतं पाशुकं यथोक्तोवाजिनयागः ॥ ॥ विष्णुच्यस्तवो
 द्रोणकलत्रोहारियोजनग्रहणं कृत्रांतर्द्धनं । धानानिः श्रयणं परिमार्जनं । मूर्ध्नि कृत्वा उन्नेतुरनु
 वाचनादि । आश्राव्य प्रेषः । वषट्कारानुवषट्कारयोर्होमः । पक्षे सर्वस्य । असर्वहोमपक्षे नृक्षाहरणं ।
 उन्नेतुर्होमः तुश्च नक्षत्रं । उत्तरवेदो सदसिवाधानाविलाजः । धानावघ्राणं । सदसि उत्तरवेदो वा निवा
 पः । राकलाधानं । पूर्णचमसावमर्शनं । तृष्णीमुखात्तंजनं । आग्नीध्रे दधि नक्षत्रं वेद्यात्तंजनः । जा
 घन्यापत्नी संयाजाः ॥ अनेकपाशुके सर्वान्तिः । दूडादि समिष्टयजुरंतं । पक्षे योक्तुं विमोकः । नवसमिष्टय
 ज्जुहोषि । आसंधौ दुंबयोश्चात्वाले हरणं । सोमलिप्तस्पृचा ह्यध्वविषाणामेखलयोश्चात्वाले प्रासनं ।

आसद्यादीनादायोदकदेशगमनो अर्धपशुपुनः सामश्रेष्ठः। गानं। सर्वेषां निधनं। २

प्रतिप्रस्थाताचत्रांजमेरवलेतुस्मिं। योक्त्रं च दीक्षाबंधनपक्षे। वाचनं। सामश्रेष्ठः। गानं। सर्वेषां नि
धनं। उदकांते च अपो वक्रमयन्वाचयति। अग्न्याधानाद्यवन्त्येष्टिरेककपालेन। द्रव्याकृ
जीषग्रहणं। सिष्टकृतिवसकृत्। प्रणीताविमोकांते कृजीषकृत् न छावनं विस्तृत्योपस्थानं। मज्ज
नं। कृष्माजिनान्तस्य च मज्जनं। पुत्राय तत्प्रदानं। यजमानपत्न्योः स्नानादिवरुणप्रधासवसमिदा
धानांतं। सोमस्निग्धप्रासनं। वाससामदानमत्र। उन्नेतुरुन्नयनं। गच्छतामायुहीयाजयः। अ
यजमानस्य समिदाधानं। पत्नीचगार्हपत्ये तस्मिं। व्रतग्रहणं। एकद्वत्तर्हिर्हिमादि समिदा
धानांतं। कृष्माजिनमंके कृत्वा शालाद्वार्यमपरेण यजमानस्यासनं। संस्कृत्यंज्यं कृत्वा इतिः।
अपरे यजमानस्याङ्गुलिमिच्छंति। काप्रत्ययोपदेशात्। कृष्माजिननिधानं॥ ॥ प्रायणीयावदु
दयनीया। पथ्यास्वस्तिश्चतुर्थी। अतिप्रणीत एकद्वत्तंति। शालाद्वार्यं तु घोषणा शालामुखीये
परिस्तरणं। पात्रासादनादिवपामार्जनांते विशेषः। दक्षिणावर्जं सार्णपात्रवर्जं च शालावर्जं च सामानं।

न प्रथममिधमश्रोक्षणं। आग्नीध्रउत्पवनं प्रत्युवनाज्यग्रहणानि। स्तरणमग्नीषोमैयिवत्। सप्तोत्पत्तिः॥
 उपाकरणमंथनयोर्निधमः। गो पशुः। नियोगश्रोक्षणेयथादेवतं। परिवास्पवपांगर्जस्तणश्रैषः। शमि
 तुर्गर्जावेक्षणं। दर्शनेस्तुलातीचैवोष्मीषंचोपकल्पयितवा इति श्रैषः। मेधपक्षेस्तुलात्कष्मीषयोरुपकल्प
 नं। श्रोक्षणीः संस्कृतमेधपक्षेत्तुल्यं स्तुलातीश्रोक्षणं। अवदानपक्षेमंत्रवत्श्रोक्षणं। श्लोखयोगर्जस
 कयोः। वयामार्जनान्ते अनपेक्षमधुर्युयजमानयोरगमनं। निरुहैतंगर्जमिति श्रैषः। निरुह्यमाणानि
 मंत्राणां सप्तैकादशिनियक्षेत्रात्नाद्वार्येपत्नीस्योद्युयणं। तत्रवाचस्पतिश्रैषः। शात्नाद्वार्येदक्षिणे
 नोपवेशनं ब्रह्मणः। प्राजर्हितस्यपरिस्तरणं। पात्रासादनं। अग्निहोत्रहवणीवज्रः। शम्पादृषदुप
 खं। पवित्रछेदनानिपवित्रे। आज्यस्तुलातीकृशमुष्टिः। अंतर्धानतृणं अग्निः। स्क्रवोज्जहूपत्तू। ध्रुवा
 सन्नहनावच्छादनानि। कार्मर्यमपाः परिधयः। ऐक्योविधृतीहोतृषदनमाज्यं अंतर्धानकटः। सप्तपा
 त्रंकर्मापवर्गाचेति उपकल्पनीयानि इध्माश्चवाजप्रस्तरोपसन्नद्वंबर्हिः सप्तचतुष्टयं नानिमात्रोद्युयः।
 यवाः अवटऊंशाः अवटार्थीयमाज्यं सपांजनीयंच त्रिगुणरशनाउपाकरणमंथनयोर्विकल्पः। द्वि

पुणरशानामैत्रावरुणदंडः । पशुः असिः पवित्रकरणादि आज्यसादनांतं पशुवत् । वेदिकरणं त्वत्राज्या
 धिश्रयणांतं सन्नद्धैव पत्नी प्राकृतान्याज्यानि । नक्षत्रशराखावसाहोमहवनीच । सर्वात्तं नः । आत्मात्तं
 नः । उदकोपस्पर्शनं । अन्त्यादि असिप्रदानशामित्रवर्जं पर्याग्निकरणांतं । गृहीत एव मैत्रावरुणदंडः ।
 पक्षसर्गः । व्रतग्रहणं । आज्यनागद्वयं । उपांशुयाजवत्वाद्योयागः । क्रुनिधानं । पवित्रप्रतिपत्तिः । उ
 त्मुकसमासादिकर्मापवर्गांतं मैष्टिकं । अनुयाजांतं स्वर्गहोमः । अनुबन्धापुरोडाशोनागपरिहरणांतः ।
 पशुविरासनं । अवदानग्रहणं । गर्जस्यकंठं वा वक्तव्यस्थाल्यां मेधस्त्रवणं । क्रुजुखावदानपक्षः । अव
 दानान्यधिश्रित्यस्थाल्यां मेधाधिश्रयणं । गर्जमुष्मीषेणावेष्ट्यनिधानं । ततः शमि अनुशासनादि मे
 धस्य नत्रस्तु निधारजावः । प्राणदानं तृष्मीमस्ति । अवदानवद्वत्वादस्ति एतो मेधस्तुपनं ॥ आत्मान्या
 वदानानि तृष्मीमेधस्तुत्तं नः । वशावदानकाले प्रवृत्त्यां मेधस्य द्विरवदानग्रहणं । उपस्तरणप्रत्युपस्तर
 णेतस्यैव क्षतान्यंगश्च । अवदानान्यनुहोमो यस्यैतरति । अंगान्यङ्गनायस्य तं मात्रासमजीगममिति पुं
 सि । ययोस्तौ मात्रासमजीगममिति द्वयोः । येषां तान्मात्रेति बहुषु । यस्यैतां मात्रासमजीगममिति स्त्रियाः ।

ययोस्तेमात्रेति द्वयोः। यासां ताः मात्रेति बहुषु। स्त्रीपुंसयोः पुंवत्। अविज्ञाते च पुंवत्। सौविष्टकृते
 प्रतिप्रस्थातुरेव प्रचरणं सर्वमेधग्रहणमुपस्तीर्णं हिरनिधारणं। स्विष्टकृतमनुहोमः। संचरा-
 सणादिस्वरुहोमांतं पाशुकं। सहनादिसमिष्टयजुरं तेजुक्तामुपस्तीर्यो ह्मीषवेष्टितस्य गर्भस्यारोपणं।
 प्रत्यपस्तरणं। तिष्ठतः शामित्रे होमः॥ अंगारैरसूहनं। क्षलावन्मथश्चात्र। नाग्नीषोमीयसुवनीययोः। वशा
 नावउक्षा। उज्यानावेपयस्या। महावेद्यामासादनांतं। बर्हिरसिस्तुवेत्वेति प्रस्तरबर्हिषः प्रोक्षणं। आ-
 ज्यनागप्रचृतीडांतामेके। तत्रपदार्थानां तोपः। शेषप्रतिपत्तयश्च प्रवर्तते। प्राजहिते समारोप्य निर्मथ्यो
 दवसानीयाग्नेयः पंचकपालो हिरण्यदक्षिणाग्न्यन्वाधानादि। पशुबद्धाहुतिः। पुनरुद्धृत्य सायमाहुतिः।
 बर्हिषादीपनं। असत्पुक्तं यथास्तत्रमिति। अथपयस्या आज्यनागप्रचृतीडांताचेत्करोति। तत्रशाखा
 छेदनं। सन्नानं। नोपवेशनिष्पत्तिः। पवित्रबंधनं। षड्गस्यापाकरणं मित्रावरुणान्यां नागमिति विशो-
 षः। वाचस्पतिश्रैषः। प्रणीताप्रणयनं। अतिप्रणीतस्याहवनीयस्यैव परिस्तरणं। पात्रासादनं। दशगण-
 वर्जं निवियोगक्रमेण। अग्निहोत्रहवणीवज्रः। पवित्रछेदनानि पवित्रे आज्यस्तुानीकुरामुष्टिः। दोहनच

२५

कुक्ष्यगहननं नात्र तेन शम्पानसाद्यते। नह्येनापदानेव प्राशत्रहरति। आपा

परिधयः। विधत्वा वाज्यं। वाजिननाडं होतृषट्पदनां। जुहूपचर। शृतावदानं। इडापाणी उपकल्पनीयानि०

वाग्यमनं३

उष्टयं योऽंस्कवः। क्रवासन्नहनावछादनानि समिद्धयं। अष्टादशोष्मकास्तानि वा इंधनार्थत्वात् प्रस्तुत
वर्हिः। आमिक्षार्थं दधि चेति। पवित्रकरणं। श्रोक्षणी संस्कारांतं। पात्रश्रोक्षणं श्रोक्षणी
निधानांतं वाग्निसर्गः। आज्यनिर्वापो वेदबंधः। उपस्थष्टादिपरिक्षात्तनांतो दोहः। आज्याधिश्चरणं।
नस्यैव पर्यायनिकरणं। उदकालेनः। शृते दधानयनं श्रोक्षणी श्रेषां ज्ययहणांतं। तत्र विशेषः। नस्यैव
दं च प्रहरणं। नषाण्योरवने जनं। स्क्रवादिसंमार्गः। शृतावदानानंतं वाजिननाडस्य च। क्रवायामेव चतु
र्हतीतयहणं। इध्मश्रोक्षणं न वेदेः। प्रस्तुतवर्हिः श्रोक्षणं। बर्हिरसिस्तु चेत्वेति विशेषः। अपछेदानावाह
तस्मिं प्रस्तुतयहणं। ब्रह्मणो प्रदानं। अन्यैरवछादनं। इध्मात्समिद्धादानादिस्क्रवसादनांतं। तत्र वि
शेषः। नोऽमुको दूहनं। अद्यतवत्पुर्जुहूपचरतोर्ध्वतशब्दवर्जमुत्रेणासादनं। क्रवायां घृताच्च सि
धवानाम्नेनि। वाजिननाडस्योपस्तरणं। तत्र स्नानिधारणमदत्वा वाजिननिषेकः। आमिक्षोद्दासनं।
प्राणदानं। वाजिनस्य च। आज्यस्तुत्यादनाद्यात्मात्मानं जनान्तं॥ वाजिनस्योत्करे सादनं। व्रतयहणं। हो
तृप्रवेशनं। इध्मप्रक्षेपः। आहवनीयोपवाजनं। अग्निसंमार्गं श्रेषोऽग्निसंमार्गः॥ आश्राव्य देवयजनं।

हृ२

घा४

सा २

प्रस्तासंज्ञं नीयैहरणं तत्तत्प्रकारं प्रस्तारप्रहेषः सहस्रं स्तारानुप्रहरणं

आज्यनागप्रवृत्तीनां प्रवृत्तिवत् । नागचतुर्धाकरणवर्जं । प्राशिन्नावदानं नवत्येव । समस्य मार्जनं ।
पवित्रप्रतिपत्तिः । अग्निं संमार्गः । सहनमभ्युदयजुक्तापरिध्यंजनं । सूक्तवाक्येषु । प्रस्तारादानं । वि
धृतीप्रक्षेपः । आत्माखेनः । उदकोपस्पर्शनं । संवादशं योर्वीकयोरनावः ।
परिधिप्रक्षेपः । संस्त्रवाङ्मतिः । देशे निधानं । अत्रवावाजिनगः । वेदयोक्तयोर्विमोकः । आवेदे स्तर
एतान्न्यैरवकादनवर्हिर्होमः । प्रणीताविमोकः । व्रतविसर्गश्चेति ॥ ॥ अग्निहोमिकीपयस्यासमाप्ता
हि प्रमेतत् । ग्रंथसंख्या १४६५

ॐ

अत्रपदे
जिनयागः

॥ ॥

२६